

Annina Mäkelä

LASTEN VÄLISET ROOLI- JA
VALTASUHTEET PÄIVÄHOIDON
LEIKKITILANTEISSA

Opinnäytetyö
Sosiaalian ko

Toukokuu 2016

MAMK

University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

	Opinnäytetyön päivämäärä 23.5.2016
Tekijä(t) Annina Mäkelä	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalian koulutusohjelma Sosionomi, lastentarhanopettaja AMK
Nimeke Lasten väliset rooli- ja valtasuhteet päivähoidon leikki-tilanteissa	
Tiivistelmä Opinnäytetyö sisältää tutkimuksen päiväkotilasten välisistä vuorovaikutussuhteista. Tutkimustulokset on koottu havainnoimalla 3–6-vuotiaiden lasten vapaita leikki-tilanteita Länsi-Suomessa sijaitsevassa päiväkodissa. Tutkimuksen painopisteenä on tarkastella rooli- ja valtasuhteiden muodostumista sekä ilmene- mistä lasten välisissä leikki-tilanteissa. Lasten välisissä suhteissa vallitsee aina jonkin asteista kahtiajakoa. Leikki-tilanteissa useimmiten joku lap- sista toimii niin sanotusti johtajan roolissa, toinen sopeutuu ja kolmas saattaa alistua tai pyrkiä ongelman- ratkaisuun. Vallan käyttö niin ikään ilmenee erilaisin muodoin ja tarkoituksin lasten välisessä kanssakäy- misessä. Roolit ovat selkeämmin havaittavissa lasten leikeissä. Vallan käyttö taas voi olla paljon hienovaraisempaa. Lapset voivat muokata käytöstään sen mukaan, onko aikuinen tilanteissa läsnä. Lapset voivat esimerkiksi käydä valtataistelua leikkivälineistä tai leikin sisäisten roolien jakamisesta. Leikki-tilanteiden havainnoinnin lisäksi käytin tutkimuksessani haastattelumenetelmää, jonka toteutin päi- väkodin lastentarhanopettajalle sekä esiopetuksesta vastaavalle lastentarhanopettajalle.	
Asiasanat (avainsanat) Vuorovaikutus, sosiaaliset taidot, leikki, roolisuhteet, valta	
Sivumäärä 46+5	Kieli Suomi
Huomautus (huomautukset liitteistä) Liitteinä tutkimusluvat kaupungin sivistysjohtajalta sekä lasten huoltajilta sekä lupa-anomukset.	
Ohjaavan opettajan nimi Päivi Niiranen-Linkama	Opinnäytetyön toimeksiantaja

DESCRIPTION

	Date of the bachelor's thesis 23.5.2016
Author(s) Annina Mäkelä	Degree program and option Degree Program in Social Work Bachelor of Social Services
Name of the bachelor's thesis How roles and power affect children's interaction in play.	
Abstract This thesis contains a research of interaction between children in a kindergarten. The results of the study have been collected by observing free play of 3-6-year-old children at a kindergarten in Western Finland. The main goal is to focus on how children use their roles and power during the playtime. The subjects of observation were 3–6-year-old children. Children have always some kind of division of roles. There are several different roles in which children are behave. For example, one child may be the leader while the other adapts or submits. Also the use of power occurs in many different ways between the children. The roles are easier to recognize than the use of power. Power can be used much more subtly and children can change their behaviour while adult is present. The power is often used in for example how toys are shared or how roles in the plays are allocated. The research methods used were an observation and the interview. Children were observed during their playtime and I made an interview for the staff.	
Subject headings, (keywords) Interaction, Social Skills, Play, Roles, Power	
Pages 46+5	Language Finnish
Remarks, notes on appendices Attachments are research permits by the education director and the guardians of the children.	
Tutor Päivi Niiranen-Linkama	Bachelor's thesis assigned by

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	PERSOONALLISUUS	2
2.1	Temperamentti	3
2.2	Minä kuva	4
3	VUOROVAIKUTUS	5
3.1	Sosiaaliset taidot	7
3.2	Sosiaalinen kehitys leikki-iässä	8
3.3	Lasten väliset vuorovaikutussuhteet	9
4	LEIKIN MERKITYS	10
4.1	Leikki-tilanteet päivähoitossa	11
4.2	Liittyminen leikkiin	12
4.3	Konfliktitilanteet	13
5	ROOLIT JA VALTA	14
5.1	Lasten väliset roolisuhteet	14
5.2	Valta lasten välisissä suhteissa	15
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	18
6.1	Opinnäytetyön tausta	19
6.1.1	Kenttäkosketuksen luominen	20
6.1.2	Tutkimuksen eettisyys	20
6.2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	21
7	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄT	22
7.1	Laadullinen tutkimus	22
7.2	Havainnointi	23
7.2.1	Lapsen havainnointi	25
7.2.2	Ryhmähavainnointi leikki-tilanteessa	26
7.3	Haastattelu	27
7.4	Aineiston analyysimenetelmä	28
8	TUTKIMUSTULOKSET	30
8.1	Leikki-tilanteiden havainnoinnit	30

8.1.1	Leikin aloitus	30
8.1.2	Oma-lelu- leikki	32
8.1.3	Paperien leikkausta	33
8.1.4	Tanssin aloitus	35
8.2	Henkilökunnan haastattelu.....	36
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	42
10	LOPPUPOHDINTA.....	44
	LÄHTEET	47

LIITTEET

- 1 Tutkimuslupa-anomus
- 2 Tutkimuslupa
- 3 Lupakysely huoltajille
- 4 Huoltajien suostumukset
- 5 Haastattelun kysymykset

1 JOHDANTO

Mediassa sekä ihmisten välisissä keskusteluissa voidaan aika ajoin kuulla puhuttavan perheiden sisäisistä valtasuhteista. Itse olen havahtunut, kuinka nykypäivänä puhutaan toisinaan esimerkiksi vanhemmista, jotka elävät lastensa asettamien ehtojen mukaisesti tai eivät uskalla sanoa lapsilleen vastaan. Myös koulumaailman tukalat tilanteet ovat nousseet median otsikkoihin, missä opettajan äänen on uhkana jäädä nuorten äänen alle.

Oma ideani opinnäytetyölle syntyi juurikin mediasta nousseiden argumenttien pohjalta. Halusin lähteä pohtimaan, kuinka lasten valta päiväkodissa näyttäytyy. Tutkimuksen rajaamisessa tuli kiinnittää huomiota siihen, millaisissa tilanteissa kyseistä aihetta halusin tarkastella. Tutkimukseni rajasin käsittelemään lasten vapaata leikkiä, jossa havainnoisin roolisuhteiden sekä vallankäytön luonnetta lasten välisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimukseeni sisällytin myös henkilökunnan haastattelun, jossa käsitelin kyseisiä aiheita.

Opinnäytetyön lähtökohtana on pyrkiä selvittämään lasten välisiä rooli- sekä valtasuhteita leikkitalanteissa. Päiväkoti on lapsen arkinen elinympäristö, jossa hän opettelee ja luo itselle ja toisille toimintaraameja. Täällä hän viettää suuren osan ajastaan, eikä ole samantekevää, kuinka hän tilanteista selviää - toimintaympäristössä täytyy oppia keinot, joilla selviytyä ja reagoida vertaistensa toimintatapoihin.

Päiväkotimaailmassa on lukuisia eri tilanteita, joissa lapset ovat yhteyksissä toisiinsa. Ei ole oikeastaan tilanteita, joissa lapsi ei vaikuttaisi toiseen lapseen. Kasvattajien toiminta ja valvonta on suuressa roolissa päivähoidon arjessa. He ohjaavat ja antavat toimintaohjeita. Tutkimustyössä rajattiin lasten havainnoinnit ennen kaikkea vapaaseen leikkiin, jossa lapset keskenään muodostavat toimintansa rungon ja jatkumon. Näin ollen kasvattajien vaikutus oli tilanteissa lievempää.

Kasvatustieteen tohtori Eevastiina Gjerstadin mukaan (Kuka käyttää valtaa perheessä 2010) lasten valta on kasvanut, sillä lapseen suhtaudutaan tänä päivänä enemmän persoonana kuin ennen. Ennen kasvatusta johdattelivat yhteiskunnan arvot ja normit. Tämä muutos näkyy vääjäämättä aikuisten ja lasten välisissä vuorovaikutussuhteissa, kuin

myös lasten keskinäisissä kanssakäymisissäkin. Myös saksalainen lastenpsykiatri Michael Winterhoff on todennut vallan siirtyneen vanhemmilta lapsille. Lapset saattavat onnistua myös ottamaan valtaa enemmän itselleen. (Palmumäki 2014.)

Anja-Riitta Lehtinen (2000) sekä Harriet Strandell (1995) ovat tutkineet lasten toimijuutta päiväkotiympäristössä. Lehtinen on tutkimuksessaan tarkastellut lasten välistä vallan käyttöä ja löytänyt sille tyypillisiä piirteitä. Strandell paneutuu etenkin lasten keskinäisten leikkien muodostumiseen ja niiden jatkumoon.

2 PERSONALLISUUS

Jokaisella on itselle ominainen persoonallisuus. Tämä erottaa hänet muista ihmisistä ja tekee hänestä ainutlaatuisen. Persoonallisuus kehittyy joustavasti läpi elämän. Ihmisen persoonallisuuden kehittyminen on yhteydessä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa, alun alkaen jo vauvan ja vanhemman välillä vallitsevasta vuorovaikutussuhteesta. Ensimmäiset elinvuodet ovat peruspersoonallisuuden rakennusvuosia. Ne vaikuttavat yksilöön läpi elämän ja säilyvät muistissa vanhetessakin. Ensimmäisten vuosien kulusta riippuu pitkälti persoonallisuuden rakenne. Pieni lapsi alkaa muovata itselle kuvaa maailman hallittavuudesta, omasta pärjäämisestä sekä omasta itsestä osana monimutkaisia ihmissuhteita ja tapahtumia. (Cacciatore ym. 2009, 43.)

Dunderfelt (1998, 17) määrittelee persoonan koostuvan ihmisen fyysisistä, psyykkisistä sekä yksilöllisistä toiminnoista. Lapsuudessa opitaan lukematon määrä käyttäytymismalleja, sääntöjä, arvoja ja asenteita. Lapsi myös oppii reagoimaan tietynlaisella tavalla tunteisiin kuten iloon ja suruun. Dunderfelt kokee, että viimeistään aikuisena yksilö tulee kohtaamaan nämä lapsuudessa rakentuneet sisäiset toiminnot.

Persoonallisuus muodostuu kokemusten, kypsymisen ja ympäristön vaikutuksista. Synnynäinen temperamentti vaikuttaa siihen, kuinka edellä mainitut tekijät yksilön persoonan muodostumisessa vaikuttavat. Kasvatus on myös merkittävässä roolissa siinä, millaisia vaikutuksia lapsi ympäristöltään saa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 197.)

2.1 Temperamentti

Temperamentti ilmenee lapsella jo melko varhain. Kulttuuri sekä ympäristö määrittelevät pitkälti, millaiseksi ihminen kehittyy. Ne antavat käyttäytymismalleja, mutta kuitenkin ne eivät täysin pysty määrittelemään yksilön kehityksen suuntaa. Jokainen ihminen on toisiinsa verrattuna erilainen ja omaa yksilöllisen tapansa toimia ja käyttäytyä. Tätä synnynnäistä erilaisuutta nimitetään temperamentiksi. (Keltikangas-Järvinen 2004, 10.)

Temperamentti luo pohjan yksilön persoonallisuudelle, joka muovautuu temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Temperamentti on pysyvä piirre, kun taas persoonallisuus muovautuu läpi elämän. (MLL.) Persoonallisuuden ja temperamentin välillä vallitseva ero on se, että persoonallisuus muodostuu ympäristön vaikutuksesta, kun taas temperamenttipiirteet syntyvät jo ennen kuin ympäristö on niihin ehtinyt vaikuttaa. (Keltikangas-Järvinen 2004, 36.)

Temperamentilla on biologinen perusta. Jopa 60 % joistakin temperamenttipiirteistä on voitu osoittaa perityiksi. Tämä osaltaan selittää sen, miksi ihmisestä voidaan sanoa, että hän muistuttaa omia vanhempiaan olemukseltaan ja käytökseltään. (Keltikangas-Järvinen, Puttonen ym.)

Vaikka temperamentti koetaan verrattain pysyväksi ominaisuudeksi, voi joihinkin piirteisiin kuitenkin liittyä muutosvaatimuksia. Esimerkiksi helposti ärtyvä ihminen oppii elämänsä aikana, miten ja milloin itseään on hyvä säädellä. (Horppu ym. 2014, 23.)

Temperamentin ymmärtäminen ei merkitse, että jokainen lapsi saa käyttäytyä miten tahansa temperamenttinsa puolesta. Temperamentin ymmärtämisellä tarkoitetaan yksilöllisyyden huomioimista kasvatuksessa. Toisia temperamenttipiirteitä on tarpeen tukea, kun taas toisia heikentää. Tällöin lapsi saadaan toimimaan odotetulla tavalla. Ei voida kuitenkaan sanoa, että jokin temperamentti on hyvä tai huono, vaan jokaisesta lapsesta on mahdollisuus kasvattaa sopeutuva, itsensä hyväksyvä, stressiä sietävä ja sosiaalinen aikuinen. Tämä kuitenkin vaatii lapsen hyväksymistä sekä yksilöllisyyden tuntemista. (Keltikangas-Järvinen 2004, 11.)

Temperamenttipiirteitä ovat muun muassa aktiivisuus, sosiaalisuus, taipumus mielipahaan tai ärtyvyyteen, joustavuus ja sopeutuvaisuus. Jokaisella lapsella on ominainen temperamentti ja yksikään perheen lapsista ei ole samanlainen, vaikka ympäristötekijät sekä kasvatus olisivatkin samat. (Puttonen ym.) Samassa perheessä kasvaneet lapset kokevat saman ympäristön sekä kasvatuksen eri tavoin ja reagoivat näihin eri tavalla. (Keltikangas-Järvinen 2004, 119).

2.2 Minäkuva

Lapsen kehitys on hänen oman aktiivisen psyykkisen työn tulosta. Kognitiivinen kehitys on sosiaalista alkuperää, joka perustuu varhaislapsuudessa toisten ihmisten kanssa oppimiseen. Elinympäristö ja vuorovaikutus vaikuttavat minän kehittymisessä sekä käsitykseen itsestä ja muista. (Pakarinen, Roti 1996, 33.)

Minäkuvan syntyyn vaikuttaa, kuinka ympäristö ja läheiset ihmiset suhtautuvat meihin. Kasvava lapsi saa jatkuvasti palautetta ympäristöstään. Hän sisäistää samalla käsityksiä, asenteita ja tuntemuksia ominaisuuksistaan. (Terve minä 2010.)

Kehokuva vaikuttaa lapsen minäkuvan kehitykseen. Aluksi lapsi on fyysinen olento, mutta kehityksen myötä psyykkiset toiminnot alkavat eriytyä. Kehominästä tulee erilliset kehokuva ja minäkuva. (Pakarinen ym. 1996, 34.) Lapsen oma kiinnostus ja aktiivisuus vaikuttavat kognitiiviseen kehitykseen. Yksilö tutustuu häntä ympäröivään maailmaan etsimällä, tutkimalla ja oppimalla. Lapsi tekee jatkuvasti havaintoja eri aistein ja suuntaa huomiotaan eriytyneemmin. (Horppu ym. 2014, 33.)

Vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tulisi vahvistaa lapsen itsetuntoa ja toivottua käyttäytymistä positiivisten palautteiden kautta. Vuorovaikutuksen kautta lapsi oppii ja sisäistää leikkimisen taidot, ystävyysuhteiden solmimisen, neuvottelutaidot sekä kompromissien teon. Myös itsensä arvostaminen ja pettymysten sietäminen karttavat vuorovaikutustilanteiden kautta. (Huhtanen 2005, 18.)

Temperamentti vaikuttaa yksilön minäkuvaan. Lapsi joutuu tilanteisiin, joissa temperamentin vaikutuksesta lapsi kokee joko onnistuvansa tai epäonnistuvansa. Tilanne voi aiheuttaa osaamisen tunnetta, joka osaltaan vaikuttaa minäkuvaan positiivisesti. Päinvastoin taas epäonnistumista kokiessaan lapsen minäkuva voi saada negatiivista vaikutusta. (Keltikangas-Järvinen 2004, 199.)

Oman tahdon toteuttaminen on parhaimmassa tapauksessa innostavaa toimintaa. Tällöin ihminen kokee itsensä iloiseksi ja määrätietoiseksi. Kuitenkin toimintaan voi sekoittua hankaloittavia tekijöitä. Tekeminen ei suju, hermot nousevat pintaan sekä syytelyitä kohdistuu puoleen ja toiseen. Lapsuudesta saakka olemme oppineet, kuinka asioita tulisi tehdä. (Dunderfelt 2006, 156.)

3 VUOROVAIKUTUS

Ihminen on jatkuvasti kosketuksissa toisten kanssa. Luomme heistä ajatuksia, jotka synnyttävät erilaisia tunteita itsessämme. Eleemme, ilmeemme sekä olemuksemme viestittävät mielipiteitämme, joita vuorovaikutustilanteissa tulkitaan. (Dunderfelt 2006, 81.)

Vuorovaikutus tapahtuu sanallisena sekä sanattomana viestintänä. Mikäli nämä ovat ristiriidassa keskenään, uskomme herkemmin sanatonta viestintää. Etenkin lasten kohdalla kehonkieli on vuorovaikutuksessa tärkeää. Katsekontaktin saaminen lapseen mahdollistaa paremmin viestin ymmärtämisen ja perille menemisen. Katsekontakti sekä lapsen fyysiselle tasolle meneminen viestittää lapselle, että häntä kuunnellaan ja hänen asiansa pidetään tärkeänä. (Koivunen 2004, 47.)

Keskilapsuudessa lapsella on lisääntynyt tarve suuntautua ikätovereihinsä. Yhteenkuuluvuuden tunne on yksi asia yhteisöön jäsentymisen oppimisessa. Lapsi tarvitsee ympäristön, jossa hänet huomataan ja jossa hän voi solmia ystävyysuhteita. On tärkeää, että lapsen saavutukset tunnustetaan ja jossa hän voi kokea olonsa merkitykselliseksi. Ryhmän jäsenenä opitaan työnjakoa, omien tavoitteiden sovittamista suhteessa ryhmän tavoitteisiin sekä sovittujen sääntöjen noudattamista. Ryhmässä lapsi kykenee jakamaan onnistumisen ja pettymyksen kokemuksia. (Pulkkinen 2002, 112–113.)

Vuorovaikutustilanteissa on aina vaarana syntyä väärinkäsityksiä, epäselvyyksiä sekä riitoja. Yksilön toimintatapa on yhteydessä ympäristöön sekä toisten ihmisten käyttäytymiseen häntä kohtaan. Mikäli ongelma on toistuvaa, on uhkana, että henkilöiden luonne- ja temperamenttierot törmäävät yhä voimakkaammin yhteen. (Dunderfelt 2012, 120.)

Sosiaalinen kehitys liittyy vahvasti roolinoton kehitykseen ja kykyyn nähdä asioita toisen ihmisen kannalta. Lapset kuitenkin tarvitsevat jatkuvasti aikuisen ohjausta ristiriitatilanteiden selvittämisessä ja toisen näkökulman ymmärtämisessä. Ilman aikuisen ohjausta on riskinä, että lapsi jää egosentriselle eli itsekeskeiselle tasolle. (Pulkkinen 2002, 113.)

Sosiaalisten taitojen heikkous on uhkana sosiaaliselle kehitykselle. Vaarana on, että lasta hyljeksitään toveriryhmässä. Tällöin lapsi saattaa kokea huonommuutta suhteessa toisiin, eikä itsekunnioitus pääse lujittumaan. Itsekunnioitus nimenomaan syntyy, kun lapsi saa kokea onnistumisia sekä toisten ihmisten arvontoa itseään kohtaan. (Pulkkinen 2002, 113.)

Lapsi vertaa aiempiin vuorovaikutustilanteisiin uusia tilanteita. Vertailun tuloksena vuorovaikutusmielikuva voi vahvistua tai muuttua. Lapsen mielikuvat muotoutuvat jatkuvasti, mutta mitä enemmän lapselle kertyy vuorovaikutustilanteita, sitä pysyvämmiksi mielikuvat muotoutuvat. Nämä vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee itsensä ja toiset sekä miten lapsi odottaa hänelle tärkeiden ihmisten kohtelevan häntä. Varhaiset kokemukset muokkaavat hänen myöhemmissä ihmissuhteissaan toimintaa ja tunteiden säätelyä. (Pakarinen, Roti 1996, 39.)

Pienet lapset ymmärtävät melko laajalti emotionaalisia sääntöjä. Kuitenkin toisten tunteiden huomioon otto voi olla vielä haastavaa. Lapsi ei vielä ymmärrä, että ihmiset antavat eri tilanteille erilaisia merkityksiä. Kyky jakaa toisen tunteita ja asettua toisen asemaan kehittyy vähitellen. Toista opitaan lohduttamaan, mutta samanaikaisesti lapsi oppii myös pahoittamaan toisen mieltä. (Pakarinen, Roti 1996, 43.)

3.1 Sosiaaliset taidot

Sosiaalisilla taidoilla voidaan nähdä tarkoittavan sosiaalisesti arvostettuja sekä opittuja taitoja. Kyseisiä taitoja ovat esimerkiksi kuunteleminen, keskustelun aloittaminen, toisen tunteiden hyväksyminen ja myötäeläminen. Myös itsekontrolli, konfliktien hallinta sekä ongelman ratkaisutaidot sisältyvät sosiaalisiin taitoihin. Yksilöä voidaan pitää sosiaalisesti taitavana, kun vuorovaikutus ilmenee myönteisenä suhteessa toisiin. (Kallio-puska 1995, 8.)

Yksilön sosiaalisten taitojen kehittyminen tapahtuu erilaisten kehitysprosessien kautta. Syntymän jälkeinen äiti-lapsisuhde luo pohjaa myöhemmin muodostuneille sosiaalisille taidoille. Lapsi peilaa itseään lähimmäisiinsä ja tätä kautta kehittyi omaksi itsekseen. Kiintymyssuhdeteoria kuvaa, kuinka lapsella on synnynnäinen tarve kiintyä toiseen ihmiseen. Lapsi oppii tämän myötä säätelemään aikuisen avulla sisäistä maailmaansa, tunteitaan sekä tarpeitaan. Kiintymyssuhteessa lapsi alkaa muodostaa erilaisia käsityksiä itsestään ja toisista. (Horppu 2014, 48.)

Varhaiset vuorovaikutustilanteet luovat pohjan tuleville ihmissuhteille. Kehityksen alkuvaiheessa yksilö tarvitsee muita niin fyysisesti kuin psyykkisestikin, jotta hän säilyisi hengissä. Ihmisen synnynnäinen taipumus liittyä muihin syventää sosiaalisia suhteita kehityksen edetessä. (Horppu ym. 2014, 45.) Uudet kokemukset luovat lapselle mielikuvaa, millainen toiminta ja käytös ovat suotavaa eri tilanteissa. Lapsi alkaa muistaa, että eri tilanteissa vaaditaan tunteiden ja toiminnan säätelyä. (Bronson 2000.)

Lapsen sosiaalistumisessa tärkeinä elementteinä ovat ympäristön antamat palautteet. Näiden kautta lapsi muokkaa toimintaansa ja sisäistää ympäristön toimintaperiaatteita. Yksilön sosiaalistuminen ympäristöön tapahtuu pitkänä prosessina elämänsä ajan. Pienen lapsen sosiaalistumisprosessin askelmia ovat itsekontrollin kehittyminen sekä samastuminen. Sosiaalistumisen myötä lapsi saa työvälineitä käsitellä omia ja ympäristön välisiä ristiriitoja. Lapsi oppii ottamaan toiset huomioon ja tämän kautta itsehillintä ja pitkäjänteisyys karttuvat. Näitä taitoja vaaditaan yhteisössä toimiessamme. (Saarniaho, Rami 2005).

3.2 Sosiaalinen kehitys leikki-ässä

Lapsen varhaisina elinvuosina tärkein vuorovaikutussuhde on aikuisen ja lapsen välillä. Toisen ja neljännen elinvuoden aikana lapsen kiinnostus herää toisiin lapsiin. Heiltä aletaan hakea huomiota ja hyväksyntää. Sosiaalisia perustaitoja aletaan tällöin muodostaa. Kuitenkaan lapsi ei vielä pärjää ilman aikuista, vaan tarvitsee tämän tukea arkipäivän tilanteissa sekä sosiaalisissa kohtaamisissa. (Horppu ym. 2014, 57.)

Uhmaikäisen lapsen persoonallisuus ilmenee ”minä” ja ”minä itse”- ajatuksina. Lapsi kokeilee omia rajojaan, mihin on kykeneväinen ja mihin ei. Omaan tahtoon mittailaan ja nähdään, mitä sillä voidaan saada aikaan. Jotta lapsi voi harjoitella tahtomistaan ja valintojaan, tulee hänelle antaa mahdollisuudet näihin. Lapsen on hyvä saada käsitys siitä, että omalla tahdolla on elämässä merkitys ja sillä voi vaikuttaa asioihin. Aikuisen tehtävänä onkin asettaa turvalliset rajat, joiden puitteissa lapsi saa valita ikätasolleen sopivia asioita. (Horppu ym. 2014, 58.)

4–7-vuotiaan lapsen sosiaaliset taidot alkavat kehittyä monivivahteisiksi. Lapsi osaa ottaa huomioon toisia paremmin. Muiden kehuminen, tavaroiden jakaminen ja toisten pyyntöihin myöntyminen osoittavat sosiaalisten taitojen kehittymistä. Lapsi tietää pääsääntöisesti tässä iässä, kuinka normaaleissa arkitilanteissa tulisi käyttäytyä. Tunteiden säätely tosin on vielä heikkoa, eikä lapsi aina kykene käyttäytymään kuten pitäisi. (Horppu ym. 2014, 57.)

Sosiaalinen toiminta on aina kytköksissä molempien osapuolten tavoitteisiin, aloitteisiin sekä vastauksiin. Tilanteeseen vaikuttaa omalta osaltaan myös vuorovaikutushistoria vuorovaikutuskumppanin kanssa. Historia on saattanut olla arvostava, jännittänyt tai pelkoa herättävä. Nämä vaikuttavat siihen, millaisia odotuksia vuorovaikutustilanteista luodaan. Osapuolilla sitoutumisen aste voi olla epätasapainossa keskenään. Valta ja roolit voivat jakautua epätasaisesti, jolloin vain toisen sosiaaliset tavoitteet tulevat kuuluisiksi. (Poikkeus 2013, 83.)

Konfliktitilanteita lasten välillä syntyy herkimmin esimerkiksi uuden päiväkotiryhmän aloittaessa. Tällöin ryhmädynamiikka alkaa vasta muotoutua. Tässä vaiheessa lasten väliset kanssakäymiset on luonteeltaan negatiivissävyytteistä: kinastellaan reviiristä, ystävyyssuhteista sekä johtajuudesta. Nämä konfliktitilanteet opettavat lapselle sosiaalisten tilanteiden hallintaa, mutta lisäävät samalla stressiä. (Keltinkangas-Järvinen 2004, 218.)

Lapsen toverisuhteilla on suuri merkitys lapsen sosiaaliselle sekä henkilökohtaiselle identiteettikehitykselle. Myönteiset ja kielteiset kokemukset toverisuhteissa muokkaavat lapsen kehitystä. Lapsen stressikokemusta voivat lisätä vertaissuhteiden niukkuus sekä sosiaalisten tilanteiden haastavuus. On nähty, että päiväkodin toverisuhteet vaikuttavat omalta osaltaan myöhempään koulumenestykseen ja jopa työssä menestymiseen. (Koivunen 2004, 52.)

3.3 Lasten väliset vuorovaikutussuhteet

Lapset tuntevat vetoa toisiinsa ja ovat kiinnostuneita siitä, mitä toinen tekee. He ottavat osaa käynnissä oleviin toimintoihin ja ottavat mallia toisistaan. Aina lapsen ei tarvitse edes omatoimisesti hakeutua toimintoihin, vaan hänet ikään kuin imetään mukaan. Lapset neuvottelevat osallistumisesta, mikä viestittää sosiaalisten kanssakäymisten koodien ymmärtämisestä sekä tilanneherkkyydestä. (Strandell 1995, 74.)

Sosiaalinen osallistuminen on lapselle tavoite. Hän suuntaa huomiotaan koko sosiaaliseen ympäristöön ja haluaa olla mukana siellä, missä tapahtuu. Lasten ensisijaisena motiivina nähdään osallisuus päiväkodin sosiaaliseen maailmaan, jossa lapset kehittelevät oman toimintansa juonta ja säätelevät osallisten välisiä suhteita. Uusia tulokkaita otetaan vastaa, näiden kanssa neuvotellaan osallistumisesta sekä päätetään joko hyväksymisestä tai torjumisesta. Lapset eivät kuitenkaan aina torju uusia tulokkaita pelkästä suorasanaisuudestaan, vaan uusien lasten mukaan tulo aiheuttaisi toiminnassa neuvotteluja ja uudelleenjärjestelyjä. (Strandell 1995, 75-76.)

Lasten väliset suhteet eivät muodostu täysin sattumanvaraisesti. Erityisesti ikä ja sukupuoli vaikuttavat siihen, kenen seuraan hakeudutaan. Toisilla lapsilla voi olla verrattain pysyvämpiä pareja tai ryhmiä. Usein tytöt valitsevat rooliasetelmia, joissa valtasuhteet

on jo luotu suhteiden sisälle. Tytöt eivät tämän vuoksi neuvottele valta- ja auktoriteetti-asetelmista. Pojilla ryhmänmuodostus on luonteeltaan hierarkisempaa. (Strandell 1995, 87.)

Ystävyys-suhteita solmitaan ja tytöillä tavanomaisempaa on muodostaa kahdenkeskisiä toverisuhteita kun taas pojille tyypillisempää on toimiminen ryhmissä. Lapselle on tärkeää kuitenkin myös saada olla itsekseen vahvistaakseen sisäistä maailmaansa. Sukupuoliroolin muodostumiselle tulee myös antaa tilaa. Sukupuolirooli kehittyy lapsena ja onkin tyypillistä, että keskilapsuudessa leikitään oman sukupuolen edustajien seurassa. (Pulkinen 2002, 113.)

4 LEIKIN MERKITYS

Leikki on lapselle vapaaehtoista ja mielihyvää tuottavaa toimintaa. Leikin kautta lapsi pääsee tutustumaan häntä ympäröiviin asioihin ja merkityksiin. Lapsen kaikki aistit ovat havainnoissa aktiivisina. Leikissä lapsen mielikuvitus, keskittyminen sekä tavoitteellisuus kehittyvät. Kognitiiviset taidot kuten muisti, oppiminen, kieli, havainnointi ja ajattelu kehittyvät. (Horppu ym 2014, 59.) Leikki perustuu muuntumiseen, muunneltavuuteen sekä toimintareviirin rajojen hakemiseen (Koivunen 2009, 40).

Varhaislapsuudessa ei lapselle ole vielä muodostunut tiettyjä leikkitovereita. Leikkitilanteet vaihtuvat usein ja näin ollen myös leikkitoverit vaihtuvat. (Horppu ym 2014, 59.) Lapselle koostuu pienoismaailma leikkiyhteisöstään. Tässä lapsi oppii ja sisäistää roolien mukaisia sääntöjä. Leikki kehittää lapsen kielen, puheen ja ajattelun toimintaa. Nämä yhdessä edesauttavat myös leikin sääntöjen ymmärtämistä. Kielellisen vuorovaikutuksen kehittyminen aiheuttavat sen, ettei aikuisen tarvitse ohjata leikkiä kovin näkyvästi. (Ojala 1985, 133-134.)

Leikki mahdollistaa lapselle välineitä oppimiseen. Lapset saavat kokemuksia sekä mahdollisuuksia kokeilla ja manipuloida eri tilanteita. Tämän kautta lapsi rakentaa omaa maailmankuvaansa. Leikin kautta saadaan mahdollisuuksia harjoitella uusia taitoja sekä ymmärtää ympärillä vallitsevia sosiaalisia asetelmia. (Hujala ym. 2007, 65.)

Koen, että lapset valitsevat ja määrittelevät itse leikkinsä ja leikkitoverinsa. Kasvattajan rooli ei kuitenkaan jää vähäpätöiseksi. Leikki on liikaa lasten itsensä varassa, mikäli siitä puuttuu täysin aikuisen läsnäolo sekä ohjaus. Kasvattajan läsnäolo takaa lapselle turvallisuuden sekä mahdollistaa leikin ohjaamisen sekä konfliktitilanteiden selvittämisen.

Lasten välillä vallitsee suuria eroja leikkitaloissa. Joku lapsi saattaa ennen leikin alkua tehdä hyvinkin selväksi yhteiset pelisäännöt. Toinen lapsi on voinut tottua muuttamaan leikin sääntöjä leikin edessä ja kolmannella voi neuvottelutapa toteutua leikin sisällä leikkimisenä, eikä niinkään kielellisesti. Tavoitteellista on, että lapset saisivat mahdollisuuden harjaannuttaa neuvottelutaitojaan sekä löytää yhteisen kielen. Vaikka aikuisen ohjausta ja tukea tarvitaan, tulee lasten kuitenkin antaa mahdollisuus kehittää itsenäistä neuvottelua leikkitalanteissa. (Vehkalahti & Urho 2013, 90.)

4.1 Leikkitalanteet päivähoiossa

Yhteiskunnassamme lapsi viettää suuren osan ajastaan päivähoiossa. Se on aikamme yksi merkittävimmistä insituutioista kodin ja koulun välillä. Lapsille päivähoito on tärkeä sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö. Ikätoverien kanssa toimiminen rakentaa lapsen arkipäivää mahdollistaen samalla uusien kokemusten saamisen. (Lehtinen 2000, 189.)

Päivähoiossa toiminta linjautuu pitkälti sopimuksellisuuteen. Sosiaalisissa käytänteissä lapset muodostavat yhdessä asemia ryhmän jäseninä. Neuvottelu ja vallan käyttö toimivat asemien määrittämisessä tärkeinä tekijöinä. Näissä näyttäytyvät sosiaalisen sopimisen muodot, joita ovat esimerkiksi sovittelu, kaupankäynti, kompromissit, suostuttelu, manipulointi, uhkailu, syrjintä sekä painostus. (Lehtinen 2000, 190.)

Varhaiskasvatuksen arjessa on haasteellista mahdollistaa pidempikestoisia leikkejä. Päivät sisältävät lukuisan määrän erilaisia toimintoja, jotka pirstaloivat päivän eri osiin. Päivähoidon suurissa ryhmissä etenkin on hankaluutta tarjota leikkitalanteita ilman keskeytyksiä. Kotona tämä on helpompaa, mutta varhaiskasvatuksen kentällä se vaatii tietoista suunnittelua sekä sinnikästä taistelua keskeyttämisen kulttuuria vastaan. (Kalliala 2006, 206.)

Leikki on lapsille lähes mielekkäin tekemisen muoto päivähoitossa. Sen mielekkyyden rinnalla lapset tiedostavat leikin välinearvonkin. Leikissä voidaan tavoitella muitakin asioita, kuin ainoastaan leikille tyypillisten tavoitteiden saavuttamista. Leikkiin sisältyy lukuisia vuorovaikutusmekanismeja, jotka lapsi tiedostaa. Nämä mekanismit sanelevat esimerkiksi lapsen aseman ryhmässä. (Vuorisalo 2009, 164–165.)

Päivähoitossa normit ja säännöt sanelevat järjestystä. Ne pitävät rakenteellista kehystä pystyssä. Lasten välisissä neuvotteluissa sekä keskinäisissä vuorovaikutuksissa päiväkodin normit ja säännöt toimivat osaltaan rakenteellisina pakotteina. Usein lapset tiedostavat nämä ja valvovat myös, että toisetkin noudattavat asetettuja sääntöjä. (Lehtinen 2000, 95.)

4.2 Liittyminen leikkiin

Päiväkodin arjessa on tavanomaista, että lasten leikkeihin liittyy uusia osallistujia. Tällöin tyypillisesti uudet tulokkaat alkavat tehdä samaa kuin yksi tai useampi leikissä mukana oleva lapsi. Tulokas saattaa ikään kuin sulautua mukaan toimintaan sanomatta mitään. (Strandell 1995, 48.)

Leikki voi olla luonteeltaan sen kaltaista, johon on helppoa liittyä. Mukaan tulemisen yhteydessä luodaan vain enemmän entisenkaltaisia toiminnan rakenteita. Leikki laajenee ilman uudelleenjärjestelyjä tai sosiaalisten rakenteiden muutoksia. Lasten tapa tulla mukaan leikkiin voi tapahtua huomaamattomien tekojen seurauksena, lähes näkymättömästi. (Strandell 1995, 50–51.)

Omien havainnointieni kautta havaitsin myös, että kasvattaja voi toimia myös leikin aloittajana tai ehdottajana. Joskus lapset eivät ymmärrä muodostaa toisistaan leikkiä tai leikkiryhmää, mutta aikuisen kannustamana leikki saattaakin käynnistyä. Kasvattajan on hyvä tarkkailla, että lapset pääsevät leikissä alkuun, jolloin häntä ei enää sen suuremmin tarvita.

Osallistuminen leikkiin voi tapahtua myös uusien ja erilaisten osallistujamuotojen luomisena. Lapset voivat seurata, mitä muut ovat tekemässä ja luovat tilanteelle ja asioille

jatkumojia. Leikin rakenne tulee olla kuitenkin sen kaltainen, johon voi luoda erilaisia osallitujapositioneja. (Strandell 1995, 54–55.)

4.3 Konfliktitilanteet

Ryhmäkulttuurin luomista tapahtuu lasten keskuudessa aktiivisesti. Myös keskinäisiä asemia rakennetaan jatkuvasti. Näiden luomisessa syntyy herkästi konflikteja lasten välille, joita yritetään muun muassa neuvottelemalla selvittämään. Aina lopputulos ei kuitenkaan ole sellainen, joka miellyttäisi jokaista osallistujaa. Neuvottelujen kautta lapset rakentavat yhteistä orientaatiota, määrittelevät osallistujien keskinäisiä suhteita sekä järjestelevät tilanteiden kulkua. (Lehtinen 2000, 105.)

Lasten suhteet toisiin ovat varhaislapsuudessa vielä hyvinkin itsekeskeisiä. Muiden tulkintoja samasta tilanteesta voi olla vaikea käsittää. Lapsi ajattelee, että muut ajattelevat samoin kuin hän itse. Ristiriitatilanteissa leikki-ikäinen usein vastaa hyvään hyvällä ja pahaan pahalla. (Horppu ym 2014, 59.)

Syyllisen etsiminen on tyypillistä lasten välisissä konfliktitilanteissa. Jokainen lapsi osaa kertoa, mitä tilanteessa on tapahtunut ja kertovat, kuka aloitti ja mitä kukin lapsi teki. Jokaisen lapsen tarinat voivat kuitenkin poiketa paljon keskenään. Lapselle itselle tarina kuitenkin on tosi. Kasvattajalle on tärkeää kuunnella lasten kertomukset tasapuolisesti. Aikuisen tulee tunnistaa omat tunteensa ja asenteensa ja välttää tilanteelta, jossa syntipukin roolin saanut lasta ei syyllistetä muita herkemmin. Syyllistä ei välttämättä aina löydy, eikä sen etsiminen aina ole tarpeellista. Leikki voi päästä jatkumaan, kunhan säännöt on kerrattu yhdessä läpi. Kasvattajan tietoisuutta helpottaa se, että hän on läsnä siellä, missä lapset leikkivät. Tällöin hänen tietoisuuteensa tulevat tosiasiat. (Koivunen 2004, 70.)

Kasvattaja antaa lapsille sääntöjä ja ohjeita, joita tulee noudattaa. Mikäli aikuinen ei vie loppuun saakka vaatimuksiaan tai valvo niiden noudattamista, sääntöjen merkitys mitätöityy. Tällöin myös kasvattajan auktoriteettiasema lapsiin pienenee. Kiellot ja säännöt on aina perusteltava lapsille. (Koivunen 2004, 67.)

Vaikka leikki-tilanteissa voidaan päätyä ristiriitaisuuksiin, houkuttaa leikki kuitenkin lasta ryhtymään yhä uudelleen toimintaan. Leikistä muodostuu lapsille lumo, joka halutaan kokea kerta toisensa jälkeen. Leikin kautta lapselle muodostuu tunne, että hän on elävä, oleva sekä mahdollinen vaikuttamaan ympäristöön ja toisiin ihmisiin. (Helenius, Korhonen 2005, 26.)

5 ROOLIT JA VALTA

Lapsen kuva itsestään muodostuu lapselle tiedostamattaan. Leikki-ikässä kokeillaan erilaisia rooleja ja eläytymistä näihin. Lapsen ajatukset selkiytyvät, kun hän saa leikkiä omia leikkejään vapaasti kokeilemalla erinäisiä rooleja. (Hintikka ym. 2004, 26-27.)

Valtasuhteet, roolit, normit ja asemat vaikuttavat siihen, millainen sosiaalinen toiminta saa hyväksynnän. Lasten toiminnoissa osa lapsista saa enemmän huomiota kuin toiset. Toiset lapset pyrkivät jäljittelemään heitä enemmän kuin toisia. (Koivunen 1994, 50.)

Lapsilla on toisiinsa nähden eri määrä toimintaresursseja käytössään. He myös käyttävät eri tavoin omia resurssejaan. Tilannekohtaiset asemat sekä ryhmäkulttuuri rakentuvat ja muotoutuvat lasten omista vaikutuksista käsin. Jokainen lapsi käyttää kuitenkin omalla tavallaan vaikutustaan. (Lehtinen 2000, 168.)

5.1 Lasten väliset roolisuhteet

Leikkiryhmässä lapsilla voi olla hyvinkin erilaiset roolit suhteessa toisiin. Vaikka lapset leikkivät yhdessä, se ei merkitse että heillä olisi välttämättä tasavertainen asema. Leikin keksimisessä ja kehittämisessä roolit voivat olla hyvinkin erilaisia lasten välillä. Leikkiryhmän roolit ovat usein kuitenkin yhteisesti hyväksytyt ja leikin jatkuvuuden ja onnistumisen kannalta välttämättömät. (Vehkalahti & Urho 2013,85.)

Toisinaan lasten leikit ja roolikokeilut voivat aiheuttaa aikuisissa ristiriitaisia tunteita. Usein aikuiset toimivatkin päättäjinä siinä, mitä lasten tulisi tehdä. Lapsen omaehtoi-

selle leikille on jätettävä kuitenkin tilaa. Vaikka aikuisen suunnittelema ja ohjaama toiminta onkin kehittävä, se ei silti saa viedä lapsen leikiltä liikaa tilaa. Omaehtoisessa leikissä lapsi nimenomaan tutkii ja kokeilee. Hänelle muodostuu näkemys ja tunnekokemus siitä, kuka ja millainen hän on. (Hintikka 2004, 27.)

Lasten leikkitilanteissa on lähes aina kyse vallasta. Tällöin painoarvo on siinä, kuka saa päättää ja kenen ehdotukset toteutetaan. Ryhmässä toimiessaan lapset ottavat ja antavat erilaisia rooleja itselle ja toisille. Näitä rooleja ovat muun muassa johtaja, vallankäyttäjä, alistuja, syrjäänvetäytyjä, syntipukki, idoli, pelle, kiusaaja, kiusattu ja tyranni. (Koivunen 1994, 53.)

Etenkin toisillensa tutut lapset saattavat neuvotella keskenään leikin sisällöistä sekä rooleista melkein kuin huomaamattaan. Uudessa leikkiryhmässä saatetaan tarvita enemmän aikaa sopimusten syntymiselle kuin jo vakiintuneessa ryhmässä. Lapselle on tärkeää päästä leikkiryhtensä jäseneksi. Jotta leikkiin pääsee mukaan, voi lapsi käyttää monia menettelytapoja aiemmin oppimiensa kokemusten ja taitojen mukaan. (Leikin merkitys lapselle.)

5.2 Valta lasten välisissä suhteissa

Arkipäivän tilanteissa valta nivoutuu jokapäiväisen elämän mikrosuhteisiin. Vallan käyttö ilmenee muun muassa lakkaamattomien keskusteluiden, kamppailuiden ja yhteenottojen välillä. Näiden kautta ihminen pyrkii rakentamaan tilannekohtaisia asemia ja voimasuhteita, joita hän muuttaa, vahvistaa tai kumoaa. Vallan käyttö näyttäytyy eri tilanteissa eri tavoin. Sillä ei siis ole ainoastaan yhtä olemusta tai tapaa toimia. Valtaa tutkittaessa tulee ihmisiä havainnoida erilaisissa tilanteissa. (Lehtinen 2000, 42.)

Lasten vallankäyttöä on tutkittu verrattain vähän. Kuitenkin lasten vuorovaikutussuhteista löytyy paljon tietoa ja näyttöä. Esimerkiksi Vuorisalo (2013) on kuvannut väitöskirjassaan, Lasten kentät ja pääomat, osallistumisen ja eriarvoisuuden rakentumista päiväkodissa, kuinka jo pelkästään puhetaidolla lapsi voi saada etulyöntiaseman muihin nähden. Lapsi voi siis näin ollen vaikuttaa asioihin ja saada tahtomansa läpi jo pelkän puheen avulla.

Psykologian professorin Patricia Hawleyn (1999) mukaan lapset osaavat jo pienestä pitäen kilpailla sosiaalisen ympäristön resursseista, joita ovat muun muassa lelut, ystävät, hyväksyntä sekä huomio. Hawley kuvaa, miten lapsilla on käytössään erilaisia strategioita tavoitellessaan näitä asioita. Hän jakaa lapset neljään eri ryhmään toimintatapojen mukaan. Ensimmäiset toimivat auttavaisesti ja ystävällisesti, toiset ovat aggressiivisempia sanallisesti tai fyysisesti, kolmannet osaavat käyttää molempia edellä mainituista tavoista hyödykseen ja neljännet ovat ei-kontrolloijia, jotka eivät osaa pelata sosiaalisia pelejä.

Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalisten verkostojen sisällä vallitsevaa luottamusta ja vastavuoroisuutta. Tämän rakentuminen ei ole itsestään selvyys, vaan se on vahvasti sidoksissa eri tilanteisiin, joissa syntyminen voi mahdollistua. Sosiaalisen pääoman käyttöön voi sisältyä kielteisiä vallan muotoja. Mikäli nämä saavat suurta sijaa, voi se synnyttää epäsosiaalisuutta. (Lehtinen 2000, 192.)

Lapset oppivat arvottamaan toisiaan. Toiset hyväksytään ja samanaikaisesti toiset torjutaan. Hierarkiset sosiaaliset rakenteet muodostuvat jo tarhaiässä. Sosiaalinen status syntyy lapselle kun tarpeeksi monet toverit arvioivat ja luokittelevat hänet samalla tavalla. (Kirves, Stoor-Grenner, 22.)

Etenkin neuvottelutilanteissa lapsilla on havaittavissa samoja piirteitä kuin aikuistenkin välisissä neuvotteluissa. Tilanteet sisältävät sovittelua, kaupantekoa ja kompromisseja. Lasten neuvotteluissa kuitenkin vallitsee kokonaisvaltaisia piirteitä. Ne sisältävät verbaalisen puheen lisäksi myös ilmeitä, eleitä sekä erilaisia kontakteja. (Lehtinen 2000, 104.)

Lapsen kehitykselle voi olla haittaa, mikäli hänen sallitaan käyttää valtaa sekä manipuloida toisia ihmisiä. Tällöin lapsi mieltää, että manipulointi on sallittavaa ihmissuhteissa. Tämänkaltaisen ajattelutapa vääristää lapsen käsitystä siitä, kuinka ihmisten kanssa toimitaan. Lapsi menettää arvokkaita taitoja ja kokemuksia, joita vastavuoroisissa toverisuhteissa muodostuu. (Repo 2013, 196.)

Vallankäytön luonnetta voidaan havaita tilanteissa, joissa lapset käyvät neuvotteluja. Tällöin voidaan tutkia, kuinka paljon lapsi saa haltuunsa valtaa ja miten sitä käyttää

neuvottelutilanteissa. Neuvottelut ovat usein rakentavia sekä myötäileviä. Tällöin keskustelukieli on useimmiten myönteistä eikä sisällä kielteisiä vallan muotoja. Kielteinen vallan käyttö ilmenee puolestaan alistamisena, lahjontana, uhkailuna tai manipulointina. (Lehtinen 2000, 98.)

Kielteistä valtaa käyttävät herkimmin ne lapset, jotka käyvät aktiivisia neuvotteluja. Lapset, jotka käyttävät passiivista asemaa, eivät usein hyödynnä kielteisen vallan muotoja. Sukupuoli ei määritä kielteistä vallan käyttöä. Kuitenkin on havaittu, että tyypillisesti sitä voidaan tavata viiden pojan tai kolmen tytön muodostamissa ryhmissä. (Lehtinen 2000, 98.)

Valtaa käytetään tehokkaasti myös sosiaalisen päätöksenteon prosessissa. Kielteisellä vallankäytöllä voidaan pyrkiä tehokkaasti muuttamaan toisen käyttäytymistä, aikomuksia, asenteita sekä tunteita. Vallankäytön ilmenemismuotoja näissä tilanteissa saattavat olla suostuttelu, manipulointi, uhkailu, alistaminen tai auktoriteetteihin vetoaminen. Osapuolet eivät näissä tilanteissa toimi niinkään tasa-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden. (Lehtinen 2000, 87.)

Lastenkaan välillä valta ei aina asetu vain yhden ihmisen osaksi. Vallan tehokkuus muodostuu kollektiivisesti keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Lapsi voi saada itselleen ja omille näkemyksilleen toisten lasten kannatusta esimerkiksi kehumalla toisia. Vallan käytön pyrkimykseen voidaan tähdätä myös sitä kautta, että hakeudutaan jo vallan aseman saavuttaneen lapsen seuraan ja ikään kuin tämän suosioon. (Lehtinen 2000, 91.)

Lasten keskinäisessä leikissä lasten tulee sopia monistakin asioista. Leikkisopimukset voivat syntyä hyvinkin näkymättömästi ja hienovaraisesti. Joskus taas uusi leikkiryhmä voi vaatia paljonkin aikaa ennen kuin leikin sisällä vallitsevat sopimukset saadaan aikaiseksi. Lapset sopivat keskenään esimerkiksi mitä leikitään, mikä on leikkialuetta, kuka toimii missäkin roolissa sekä miten leikissä toimitaan. Toisinaan on hyvä, että aikuinen antaa mallia ja opastusta neuvottelutilanteissa. Lapsille on kuitenkin tarjottava myös aikaa ja tilaa oppia ja kokeilla itse neuvottelutaitoja. (Vehkalahti & Urho 2013, 90.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Suoritin ammattikorkeakouluopintojen viimeisen harjoittelun varhaiskasvatuksen kentällä. Kohteeksi valikoitui Varsinais-Suomessa sijaitseva päiväkotiyksikkö, josta myöhemmin muodostui myös opinnäytetyöni tutkimuksen toteutuspaikka.

Olin viettänyt kutakuinkin kaksi kuukautta päivähoidon yksikössä. Päiväkodissa oli kaksi ryhmää; pienet lapset sekä esikoululaiset. Pienten ryhmässä oli 12 lasta iältään 2-5-vuotiaita, sekä esikoululaisten ryhmässä 14 lasta. Itse toimin pienten lasten ryhmässä harjoitteluni ajan.

Lapset sekä henkilöstö tulivat itselleni tutuiksi ja olin sitä mieltä, että havainnointien teko olisi hyvä järjestää kyseisessä paikassa. Lapset eivät ihmettelisi läsnäoloani, eikä mukana oloni muutenkaan tuntuisi heistä vieraalta. Näin ollen tutkimustulosten luotettavuus olisi mielestäni parempi.

Tein lupakyselyt itse kaupungin vastaavalle taholle sekä kunkin lapsen huoltajalle (kts. liitteet 1-3). Havainnoitavien lasten lukumäärää oli rajoittamassa se, että ajankohtana oli kesäkuu. Tällöin moni lapsista oli lähtenyt jo kesälaitumille. Omaksi ilokseni lasten lukumäärä oli kuitenkin sen kaltainen, että tutkimus oli järkevä toteuttaa. Jokaisen lapsen kotoa sain hyväksynnän, joka päivähoidossa kesäkuussa oli vielä paikalla. Kaiken kaikkiaan kolmentoista lapsen joukolle sain luvat.

Havainnoinnit tapahtuivat kesäkuussa 2015. Kävin kuutena päivänä lapsiryhmässä havainnoimassa lasten välisiä leikki-tilanteita. Ajankohdat olivat aamupäivisin klo 9.00 jälkeen. Tällöin lapsia ei enää saapunut paikalle lisää, vaan sen hetkinen joukko oli jo kasassa. Kirjasin tarkasti lasten sanomiset sekä teot muistiin, joihin jälkikäteen olisi hyvä palata.

Vietin jokaisena kertana vähintään kaksi tuntia ryhmässä, joskus hieman ylikin. Päätavoite oli, että saisin keskittyä leikki-tilanteeseen huolella. Halusin nähdä, kuinka leikki mahdollisesti muodostuu, kuinka se elää ja miten mahdollisesti päättyy. Lasten väliset leikit olivat toisinaan hyvinkin pitkäkestoisia ja intensiivisiä, toisinaan taas leikillä ei niinkään ollut pitkäjänteistä juonta.

Opinnäytetyötä tehdessä päädyimme ohjaavan opettajan ehdotuksesta toteuttamaan myös haastattelun kyseiselle päiväkodille. Haastattelun teemana olivat roolisuhteet sekä vallankäyttö lasten välisissä leikki-tilanteissa. Haastattelun toteutus tapahtui vuoden 2016 alkukeväästä.

6.1 Opinnäytetyön tausta

Suunniteltaessa tutkimusta tulee yksityiskohtaisesti pohtia, miten tutkimus tulee etenevän. Tutkijan on hyvä valita käytettävät teoreettiset lähestymistavat sekä pohtia, mitä aineistoja ja menetelmiä hän tutkimuksessaan tulee käyttämään. Kun tutkimusaiheeseen perehdytään, saadaan käsitystä tutkimusaiheesta ja tutkijalle nousee omat kiinnostavat tutkimuskysymyksensä, joihin hän lähtee vastaamaan. Suunnittelun tuotoksena tutkija laatii kirjallisen suunnitelman. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen.)

Tutkimukseni suunnittelu lähti alun alkaen liikkeelle jo vuonna 2014. Tällöin sain idean lasten vallankäytöstä, jota halusin lähteä tutkimaan. Olin pitänyt oman ideaseminaarini samaisena vuonna ja tämän jälkeen opinnäytetyö jäi vielä itselläni hautumaan. Oli tärkeää, että ajatusta sai sulatella ja pyörittää mielessään lukuisia kertoja. Idean jäsentymisen vaatikin aikaa sekä pohtimista puolilta ja toisin.

Tutkimukselle tehtävä tutkimussuunnitelma on lyhyt informatiivinen selostus sille, mitä tutkitaan ja miksi. Tässä selosteessa tulee tähdentää tutkimukselle asetettavat tavoitteet sekä esitellä ja perustella tutkimusongelmat. Tutkimukselle keskeiset käsitteet tulee avata sekä suunnitelmassa tulee esitellä kirjallisuuskatsaus tutkimusaiheeseen liittyvistä keskeisestä kirjallisuudesta. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen.)

Oman tutkimussuunnitelmani tein vuoden 2015 keväällä. Tällöin ideani oli jo muotoutunut ja se tuntui omaltani. Vielä tällöin en tiennyt, missä tulisin havaintoni järjestämään, mutta tiesin että sekin asia kyllä selvenisi ajan kanssa. Olin lähdössä pian työstämään viimeistä harjoitteluani ja uskoin, että kyseisessä paikassa havainnointit voisi hyvin toteuttaa. Näin onnekseni kävikin.

Tutkimuksen suunnittelu on hyvä pitää avoimena sekä kentältä tuleville vaikutteille alttiina. Etukäteen tutkijan on kuitenkin perehdyttävä alan kirjallisuuteen sekä selvitettävä,

mitä kaikkea tietoa on saatavilla juuri kyseisestä aihealueesta. Suunnittelu olisi rakennettava sen tiedon ympärille, jota on jo olemassa. Kuitenkaan etukäteen tehty suunnitelma ei saisi liiaksi vaikuttaa tutkimuksessa saatavaan tietoon. (Grönfors 1985, 45.)

Mahdollisen rahoituksen saaminen tutkimukselle tulee selvittää. Taloudelliset resurssit vaikuttavat ongelman rajaamiseen. Usein onkin niin, että tarvittava rahoitus annetaan ulkopuolisen osallisen toimesta. Kvalitatiivisella tutkimuksella saattaa olla ulkopuolisten silmin ennakkoluuloja. Rahoittajat voivat vaatia anomukseen selviä tilastollisia faktoja. Kvalitatiivisen tutkimuksen tekijän on kyettävä vakuuttamaan, ettei määrätynlaista tietoa voida osoittaa tilastollisin menetelmin. (Grönfors 1985, 41–42.)

6.1.1 Kenttäkosketuksen luominen

Kohderyhmän luonne sekä tutkimusongelma rajaavat omalta osaltaan, kuinka tutkimuskenttään päästään parhaiten käsiksi. Mikäli tutkimusongelma on hyvin intiimi sekä arka asia, kentälle pääsy voi olla haastavaa. (Grönfors 1985, 57.) Tutkimukseni kohteena ollut yksikkö oli hyvin avoimin mielin opinnäytetyölleni ja sen toteutukselle. Lasten vanhemmat olivat myös positiivisesti latautuneita asialleni. Oli mielestäni hyvä, että sain jo harjoittelun aikana luotua sidettä niin henkilöstön, lasten kuin lasten vanhempienkin välille.

Kun tutkimuskenttä kohdistuu varhaiskasvatukseen, tulee tällöin luoda sidettä niin lapsiin kuin heidän huoltajiinsakin. Lapsilla on omat odotukset ja ajatukset tutkijasta ja vanhemmilla omansa. Ei riitä, että vain lapsi hyväksyy tutkijan, vaan myös huoltajien sekä kasvattajien on saatava suotuisa käsitys tutkijasta. Edellyttävän tärkeää on, että huoltajat sallivat tutkimuksen ja ovat mukana siinä. (Grönfors 1985, 68.)

6.1.2 Tutkimuksen eettisyys

Eettistä tutkimusta tehtäessä tulee kunnioittaa tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja oikeuksia. Tämä rajoittaa osaltaan sen, millaisia tutkimuksia voidaan ylipäätään tehdä.

(Tutkimuksen eettisyys.) Tutkittavan aiheen valinnassa on syytä selkiyttää se, miksi tutkimukseen ryhdytään ja kenen ehdoilla se toteutetaan. Tällaiset kannanotot tulevat julki tutkimuksen tarkoituksessa sekä tutkimusongelman tai tutkimustehtävän muotoilussa. Eri tieteenaloilla on omat ihmiskäsityksensä ja arvolähtökohtansa, joten tutkimuskohteen määrittely on laajemmin tieteenalaan liittyvä kysymys. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 126-127.)

Tutkimuksella on itseisarvo että välinearvo tekijälleen. Keskittyessä ainoastaan välinearvoon, tulokset voivat olla eettisesti kestäättömiä. Tutkija itse vastaa ensisijassa tutkimuksen eettisyydestä. Ihmiseen kohdistuvissa tutkimuksissa tutkittavan etu on aina asetettava tutkimuksen edun edelle. (Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 2/2005.)

Tutkimuksessa tutkijan eettiset valinnat ja ratkaisut kulkevat samassa linjassa tutkimuksen uskottavuuden kanssa. Hyvää tieteellistä käytäntöä väheksyy muun muassa muiden tutkijoiden osuuden vähättely, tutkimustulosten ja käytettyjen menetelmien huolimaton ja täten harhaanjohtava raportointi sekä tulosten puutteellinen dokumentointi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 129-130.)

6.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Tutkimusta tehdessä tutkijalla tulee olla kiinnostunut tutkittavasta aiheesta. Etenkin kriisitilanteita kohdattaessa henkilökohtainen motiivi on eteenpäin puskevana voimana. Kuitenkin tutkimusta rahoittavalla osapuolella voi olla sanansa sanottavana, ja usein näin onkin. Tutkijan sekä rahoittajan intressit voivat joissakin tilanteissa tehdä törmäyskurssin, mutta tavoitteellisesti yhteistyötä käydään yhteisin pelisäännöin. (Grönfors 1985, 40-41.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusongelman määrittäminen täsmentyy tutkimusprosessin aikana. Ei ole harvinaisuus, että tutkimuksen edetessä ja kentältä saadun tiedon vaikutuksesta tutkittava asia tai ilmiö on muuttanut muotoaan tai jopa kokonaan vaihtunut. Tätä tutkimusongelman muuttumista kenttäkosketuksen vaikutuksesta voidaan kvalitatiivisessa tutkimustavassa pitää enemmän sääntönä kuin poikkeuksena. Tutkijan on hyvä pitää tämä mielessä, jotta välttäisi ylimääräiset turhautumiset, mikäli tutkimusongelmaa onkin syytä tarkentaa tutkimuksen edetessä. (Grönfors 1985, 43-44.)

Oman tutkimukseni ongelmaksi rajasin lasten välisten suhteiden tarkastelun leikkitilanteissa. Tässä tarkastelun alla oli vuorovaikutus ja ennen kaikkea roolisuhteiden sekä vallankäytön ilmeneminen. Halusin tuoda tarkasteluun, kuinka lapset leikissä määrittelevät ja päättävät leikkiin vaikuttavat tekijät ja millaisia roolijakaumia leikissä saattaa vallita.

7 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSMENETELMÄT

Tieteenalalla tutkimuksen tekotavat jaotellaan määrälliseen sekä laadulliseen tutkimukseen. Tutkimus voi olla selkeästi painottunut yhteen tutkimusmenetelmään, mutta usein tutkimus voi sisältää viitteitä sekä määrällisestä että laadullisesta tutkimusmenetelmästä.

Opinnäytetyössä tutkimusmenetelmiksi valikoituivat havainnointi sekä haastattelu. Mielestäni parhaimmat tutkimustulokset koskien lasten välisiä roolisuhteita ja vallankäyttöä ilmenisivät ennen kaikkea lasten välisissä vuorovaikutussuhteissa. Päätin havainnoida lasten vuorovaikutusta leikkitilanteiden kautta havainnoimalla. Henkilökunnan näkemystä päätin kerryttää haastattelun avulla.

7.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan on tarkoitus ymmärtää, tulkita ja antaa erilaisia merkityksiä tutkittavalle asialle tai ilmiölle. Aineiston keruu tapahtuu avoimien kysymysten tai haastattelujen kautta. Otantajoukko jää suppeammaksi kuin kvantitatiivisessa tutkimusmenetelmässä. Tutkimukseen osallistujien valinnassa käytetään niin kutsuttua harkinnan varaista otosta. Tutkittavat valitaan muun muassa sen perusteella, kuinka paljon heillä on omakohtaista tietoa tutkittavasta asiasta. Aineiston analysointiin hyödynnetään laadullisia aineiston analyysimenetelmiä. (Kiviniemi 2015, 69.)

Tutkimuksen luonnetta voidaan luonnehtia prosessiksi. Aineistoon liittyvät tulkinnat ja näkökulmat kehittyvät tutkijan tietoisuudessa vähitellen kun tutkimusprosessi etenee.

Tutkimustoiminta tulee ymmärtää ja nähdä myös tietyytyyppisenä oppimistahtu-
mana. (Kiviniemi 2015, 74.)

Itselleni selkeentyi tutkimuksen kiinnepiste tutkimusta tehdessä. Se ei ollut alkuun täy-
sin selvä, vaikka kuvittelin sen olevan. Roolisuhteet sekä vallankäyttö ovat vaikeita asi-
oita tutkia sekä etenkin vallankäyttö on vaikea havaita selkeästi. Havainnointi sekä vii-
meisenä tekemäni haastattelu avasivat ja selkeyttivät sitä, mihin todella tahdoin saada
vastauksia.

Tutkimuksessa on keskeistä löytää johtavat ideat. Liian runsas määrä eri tutkimuskoh-
teita ja -aiheita muodostavat riskin tutkimuksen hajanaisuudelle. Tutkijan mielenkiinto
voi kohdistua moniin eri asioihin, joita haluaisi ottaa huomioon tutkimusta tehdessä.
Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee kuitenkin rajata tutkimusasetelmansa eikä
yrittää sisällyttää liikaa aineistoa tutkimukseen. Vaikka tutkijan avoimuus tutkimusteh-
tävän suunnittelussa ja kehittämisessä olisi runsastakin, se ei silti tarkoita, etteivätkö
suunnitellut johtoajatuksiset olisi riittävät. (Kiviniemi 2005, 77.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään yleisimmin haastattelun, kyselyn
sekä havainnoinnin avulla. Näitä voidaan käyttää yksittäin, rinnakkain tai erilaisin kei-
noin yhdisteltynä. Vapaammassa tutkimusasettelussa on luontevampaa käyttää havain-
nointia ja keskustelua aineiston keruussa, kun taas strukturoidummassa tutkimusasetel-
massa kokeellisemmat menetelmät sekä kyselyt ovat toimivampia.

Aineistoa kerätessä ja sen riittävyyden pohtimisessa voidaan käyttää niin sanottua kyl-
lläntymispistettä. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistoa kerätään niin kauan, kunnes tuotos
alkaa toistamaan itseään. Toisin sanoen uutta tietoa ei enää kerry. Opinnäytetyöt eivät
kuitenkaan kerry niin kattaviksi, että kylläntymispistettä päästäisiin käyttämään. (Laa-
dullisen aineiston analyysi ja tulkinta.)

7.2 Havainnointi

Systemaattinen havainnointi voidaan luokitella empiirisen tiedonkeruun perusmenetel-
mänä. Havainnoinnin etuna voidaan pitää ilmiöiden ja asioiden havaitsemista juuri sillä

hetkellä kun ne tapahtuvat. Kommunikointi ei niinkään sisälly havainnointiin, joten kielelliset vaikeudet ja tulkinnat jäävät pois. Havainnointi jaetaan kahteen eri osaan; osallistuvaan sekä ulkopuoliseen havainnointiin. Molemmissa kuitenkin tehdään suoria havainnoiteja tutkittavista ilmiöistä. (Virsta.)

Observointi eli havainnointi on kantavana voimana tieteellisessä tutkimuksessa. Tietoa tuotetaan tiedollisesti sekä taidollisesti. Tilanteet voivat olla moniluontoisia, joissa havainnointia päästään käyttämään. Tapahtumat, käyttäytyminen sekä fyysiset kohteet voivat olla havainnoinnin kohteina. On syytä tietää, etteivät johtopäätökset perustu ainoastaan verbaaliseen kieleen, vaan kehonkieli on otettava tarkasti huomioon. Eleet, ilmeet, asennot ja liikehdintä kertovat kohteistaan paljon. (Virtuaali ammattikorkeakoulu.)

Omia havainnointitaitojaan voi harjaannuttaa. Harjaantuminen on tärkeää, sillä tällöin havainnoija kykenee yhä tärkeämpien yksityiskohtien huomiointiin. Hyvä havainnoija pystyy erottamaan lapsen tai lapsiryhmän toiminnassa oleellisia kasvatustyöhön vaikuttavia asioita. Havainnointi onnistuu paremmin ja tulokset ovat luotettavampia sekä objektiivisempia, kun aikuinen ei osallistu itse toimintaan. Hänen on hyvä keskittyä ainoastaan havainnoimaan sekä kirjaamaan havainnoitejaan muistiin. (Koivunen 2004, 25.)

Opinnäytetyössäni suoritin havainnoinnit olemalla itse läsnä tilanteissa, mutta kutienkin sivustakatsojana. Lasten tekemisiin tai sanomisiin pyrin olemaan reagoimatta millään tavalla. Yritin tehdä itsestäni ikään kuin huomaamattoman.

Havainnointi ei ole vain pelkkää päältä katsomista. Se vaatii suunnittelua onnistuakseen. Edellyttävän tärkeää on tietää, mitä havainnoidaan. Tutkimustilanteessa tutkija asettaa ikään kuin tietynlaiset silmälasit päähänsä. Hän keskittyy niihin asioihin, joista on edeltä käsin päättänyt. (Repo 2013, 185.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on läsnä tilanteissa. Etuna on se, että havainnoidaan asioita, jotka tapahtuvat parhaillaan. Ne ovat siis todellisuutta. Havainnot eivät määriy vain verbaaliseen kieleen vaan ilmeet, eleet sekä liikkeet vaikuttavat omalta osaltaan tulkintoihin. Ylös kirjaamiseen on syytä kiinnittää huomiota, sillä tulkintavirheet ovat riskinä. (Virtuaali ammattikorkeakoulu.)

7.2.1 Lapsen havainnointi

Kasvattaja tekee lapsesta havainnoiteja päivittäin. Erilaisissa tilanteissa, kuten toiminnan ohjauksessa tai leikkutilanteessa, lapsi on havainnoinnin kohteena. Mikäli kohteesta halutaan saada tarkkoja yksityiskohtia havainnoitua, tulee aika käyttää vain ja ainoastaan havainnointiin. Toiminnan ohjauksen ohella lapsesta voi jäädä arvokasta tietoa saamatta, mikäli kasvattajan huomio kohdistuu ohjaukseen samanaikaisesti. Vapaat leikkutilanteet ovat hyviä hetkiä havainnoinnille, varsinkin jos leikki-aidot tai sosiaaliset suhteet ovat havainnoinnin yhtenä teemana. (Koivunen 2009, 24.)

Tutkimusnäkökulma vaikuttaa siihen, kuinka havainnoija tulkitsee näkemänsä. (Kalliala 2008, 63). Havainnoinnin tulokset onnistuvat sitä paremmin, mitä lähemmäksi aikuinen pääsee lapsen sisäistä maailmaa. Luottamussuhde lapsen ja aikuisen välillä on hyvä luoda, jotta lapselle muodostuu turvallinen olo aikuisen läsnä ollessa. Jotta aikuinen ymmärtäisi lasta parhaiten, on havainnoiteja hyvä tehdä arjen erilaisissa tilanteissa. (Helsingin kaupunki 2008.) Mitä tutumpi lapsi havainnoijalle on, sitä yksilöllisemmät tavoitteet voidaan saavuttaa. Tällöin myös vääriltä tulkinnoilta vältytään herkemmin. (Koivunen 2004, 25.)

Kasvattajan tulee pyyhkiä omat ennakkoluulonsa pois mielestään ja jättää sijaa lapsen ymmärtämiselle. Oma näkökulma saattaa uhkaavalla tavalla vaikuttaa havainnointiin, eikä totuus tule tällöin ilmi. Havainnointitilanteessa on tärkeää, että aikuinen toimii ammattimaisesti sekä objektiivisesti. Hänen täytyy sulkea omat ja muilta kasvattajilta saamansa ennakkokäsitykset. Muussa tapauksessa havainnointitulokset voivat sisältää vääristyneitä tulkintoja. (Koivunen 2004, 24-25.) Havainnoinnin tulokset on perustuttava aina aistinvaraisesti havaittuihin asioihin, eikä niistä tehtyihin tulkintoihin. (Koivunen 2004, 25).

Lapsen havainnointi vaatii aikuiselta aitoa läsnäoloa. Hänen tulee keskittyä siihen, mitä tilanteessa tapahtuu. Lapsi ilmaisee itseään monin eri tavoin. Havainnoijan tulee kiinnittää huomiota, kuinka lapsi esimerkiksi ilmaisee itseään kielellisesti, fyysisesti, katseellaan sekä vuorovaikutuksellaan. (Helsingin kaupunki 2008.)

Itse koin, että havainnoitsijana minun olisi hyvä olla päivähoiton henkilöstölle sekä lapsille tuttu. Näin tulokset olisivat entistä luotettavampia, sillä oma läsnäoloni ei ole lapsille vierasta tai uutta. Jännitystä ei näin ikään itseni ja lasten välillä olisi, mikä edesauttaisi lasten aidompaa toimimista.

Jotta tutkija saisi tarkan käsityksen havainnoidusta asiastaan, tulee hänellä olla paljon taustatietoa asiasta, jota havainnointi ei itse suorastaan osoita. (Observointiin perustuvan tutkimuksen suorittaminen). Perehtymällä sekä tutustumalla lapsiryhmään ja sen henkilöstöön muodostuu tutkijalle käsitys, millaisia lapset ja aikuiset normaalioloissa ovat.

7.2.2 Ryhmähavainnointi leikki-tilanteessa

Usein kun havainnoidaan lapsiryhmää, voivat havainnoin kohteina olla esimerkiksi sosiaaliset suhteet, vallankäyttö, ryhmän toimivuus, ryhmädynamiikka ja ryhmän laatu. Havainnointien avulla voidaan saada tietoa, kuinka lapset puhuvat toisilleen sekä tapahtuuko lasten väillä alistamista tai kiristämistä. Myös epätasainen roolien jako voi oleellisesti käydä havainnoinneissa ilmi. (Repo 2013, 185.)

Lasten leikkiä tulee havainnoida lapselle tutussa ympäristössä. Luonnollisessa tilanteessa tarkkaillaan leikin laatua sekä määrää. Tutkijan näkemys karttuu muun muassa siinä, kuinka ympäristö vastaa lapsen toimintaan – sitä estäen tai mahdollistaen. (Lautamo, 9.)

Leikissä ympäristö sekä muut leikkiverit vaikuttavat aina lasten leikkiin. Mikäli ympäristössä tapahtuu muutoksia, on ne otettava havainnoinneissa huomioon. (Lautamo, 20.) Tutkijan tulee olla kärsivällinen havainnoidessaan lasten leikkiä, sillä leikin aloittaminen sekä leikissä kuluva sisäinen aika voivat kulua hitaasti. (Vehkalahti & Urho 2013, 20).

Havainnointien toteuttaminen niin kutsutuissa leikkipitoisissa tilanteissa antavat aikuiselle sekä lapselle enemmän liikkumatilaa. Tällöin lasten ja aikuisten toimintaa tarkastellaan ei-perushoidollisissa tilanteissa. Esimerkiksi ruokailu, pukeutuminen tai vessaus eivät ole tarkkailun kohteina. (Kalliala 2008, 71.)

Leikkitilanteessa tapahtuneet asiat tulee vastaanottaa täysin sen kaltaisena kuin ne tulevat. Omien tunteiden huomioiminen on jätettävä taka-alalle. Tapahtumia kuvailtaessa tulee arvioinnit ja tulkinnat jätettävä syrjään. Havainnoijan on annettava suora kuvaus tapahtuneesta. (Kalliala 2008, 77.)

Strandell (1995) tarkastelee teoksessaan lasten välisiä reaktioita. Toiminta itsessään ei ole tarkastelun alaisena, vaan kuinka toinen lapsi reagoi ja toimii toisen lapsen tekoihin ja sanoihin. Strandell painottaa, etteivät tilanteiden ulkopuolelta tulevat muuttujat kuten luokkaerot, perhesuhteet tai lapsen kehitystaso näyttele lapsen toiminnan tulkinnassa. Tutkija keskittyi lasten puhe- ja muiden toimintojen näkyviin ja tilannesidonnaisiin merkityksiin.

7.3 Haastattelu

Lasten välisistä roolisuhteista sekä vallankäytöstä muodostin myös haastattelun päiväkotiryhmälle. Kysymykset lähetin etukäteen ja parin viikon sisällä kävin tekemässä haastattelun. Haastatteluun osallistuivat esiopetuksen sekä pienten lasten ryhmän lastentarhanopettaja.

Haastattelussa haastattelija esittää kysymyksiä haastateltavalla saadakseen tietoa haluamiinsa kysymyksiin. Tilanne on aina vuorovaikutuksellinen ja molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastattelutilanne on tyypillisesti keskustelua, jossa haastattelijan tehtävänä on toimia aloitteen tekijänä sekä johdattelijana keskustelun edetessä. (Eskola, Suoranta 1996, 64.)

Kun haastattelua lähdetään miettimään ja toteuttamaan, on tärkeää ottaa muutamia seikkoja huomioon. Haastattelijan tulee suunnitella haastattelu edeltä käsin ja olla tietoinen käsiteltävistä asioista. Tulee myös tietää ja asennoitua niin, että haastattelun aikana nimenomaan haastattelijan tehtävänä on toimia alulle panijana sekä haastateltavien motivoijana. Oma rooli on tunnistettava ja tämä tulee myös tuoda haastateltaville selväksi. Kaikissa haastatteluissa tulee myös tuoda täysin selvästi julki se, että vastaajien tietoja ja vastauksia käytetään luottamuksellisesti. (Eskola, Suoranta 1996, 64-65.)

Joustavuutta on hyvä hyödyntää haastattelussa. Haastattelija voi toistaa kysymyksen, oikaista väärinkäsityksiä ja selventää vastaajan ilmaisuja, jotta jokainen saa saman käsityksen. Esimerkiksi haastattelun tekeminen kirjallisena vaihtoehtona ei antaisi mahdollisuutta tällaiselle. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 75.)

Itse olin paneutunut aihepiiriin jo pitkältä ajalta, sillä olin työstänyt opinnäytetyötäni ennen kuin haastattelun kävin tekemässä. Suunnittelin yhdessä ohjaavan opettajani kanssa kysymysten asettelua ja tämän jälkeen lähetin nämä päiväkotiyksikölle. Itse haastattelu tapahtui pari viikkoa kysymysten lähettämisen jälkeen. Tämän avulla haastateltavat saivat mahdollisuuden etukäteen sulatella ja miettiä kysymyksiä sekä vastauksia.

7.4 Aineiston analyysimenetelmä

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi ja koonti yleisemmin toteutuu sisällön analysoinnilla. Menetelmällä voidaan analysoida kirjoitettua tuotosta tai sanallista kommunikointia. Informaatio, jota on kerätty, kyetään sisällönanalyysillä tiivistämään niin, että tutkittavien ilmiöiden välisiä merkityksiä ja seurauksia pystytään tarkastelemaan. Sisällönanalyysissä pyrkimyksenä on saada hajanaisesta aineistosta selkä ja yhtenäinen informaatio. Analysoitavana dokumenttina voi toimia esimerkiksi kirja, puhe, raportti tai haastattelu. (Tiedon analysointi.)

Omassa opinnäytetyössäni aineiston keruu tapahtui havainnoinnin sekä haastattelun kautta. Havainnoinnit voidaan usein joko nauhoittaa, äänittää tai käyttää havainnointipäiväkirjaa. Omassa tutkimuksessani käytin havainnointipäiväkirjaa, johon kirjasin havainnointien aikana nousseet asiat. Katsoin tärkeäksi kirjata enemmän liikaa kuin liian vähän. Näin ollen olisi helpompi palauttaa mieliin tilanteen jälkikäteen.

Tarkoitukseni oli analysoida havainnointien sekä haastattelun tulokset rinnakkain. Lasten leikeistä nousseet havainnot oli mielestäni järkevää punnita osittain haastattelun vastausten pohjalta. Kuitenkin teorian tuli täydentää ja selittää etenkin havainnoinneista saadut johtopäätökset. Tuloksia analysoidessani huomasin, kuinka saadut havainnot sekä teoria täydensivät toisiaan.

Havainnointipäiväkirjasta tuli valita opinnäytetyöhön muutama selkeä leikki-tilanne. Lasten välisistä leikki-tilanteista oli paljon aineistoa, mutta päädyin valitsemaan neljä hivenen toisistaan poikkeavaa tilannetta.

Analysoitaessa tutkittavaa asiaa, voidaan puhua arvoituksen ratkaisemisesta. Saadut havainnot eivät ole suoraan vastauksia, vaan enemmänkin johtolankoja arvoituksen ratkaisemiseksi. Analysointi on pääasiassa tulkintaa aineistosta. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analysointi alkaa jo varhaisessa vaiheessa. Aineiston keruuvaiheessa tutkija tekee havaintoja tutkittavasta materiaalista. (Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta.)

Aineiston tulkintavaiheessa tutkijan lähtökohtana on järjestää ja ymmärtää saatua tietoa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulosten todellisuus ei ole aina suoraan esitettävissä todeksi. Johtopäätökset tulee kuitenkin esittää aina teorian valossa ja teoriaa tulee rinnastaa esitettävälle tulkinnoille. Tärkeää on, ettei tutkija anna omien asenteidensa sekä ajatuksensa vaikuttaa tutkimustulosten saantiin ja tulkintaan. Lähtökohta on, että tutkija ymmärtää tutkittavien ilmaisut ja näkökulmat. (Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot.)

Laadullisen tutkimuksen analysointi voi pohjautua teorian tietoon tai aineistolähteisyyteen. Päätelyä ohjaavana keinona voidaan myös turvautua teoriaohjaavuuteen. Tärkeintä kuitenkin on saada osittain pirstaleisestakin aineistosta sellainen, että tulkinta ja johtopäätökset ovat mahdollisia tehdä ja osoittaa. (Tiedon analysointi.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa analysointia tapahtuu osittain samanaikaisesti aineiston keruun kanssa. Tutkija itse on ainoa, joka analysoinnin voi tehdä. Laadullisessa tutkimuksessa analysointi tapahtuu analyysin ja synteessin avulla. Analyttisesti kerätty aineisto hajotetaan pienemmiksi käsitteellisemmiksi osiksi. Synteessin avulla ne kerätään yhteen, mikä synnyttää tieteellisen johtopäätöksen. (Grönfors 1985, 145.)

Mitä enemmän teoriaan paneutui, sitä paremmin omat tulokset selkeytyivät. Saaduista tutkimustuloksista on vaikea saada oikeanlaista kuvaa ilman teoriapohjaa. Osittain hajanainenkin joukko tutkimustuloksia saadaan paremmin yhtenäiseksi, kun on tietopohjaa, johon verrata. Haastattelu toimi omassa tutkimuksessani teorian ohella peilailupintana.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustuloksiin olen koonnut havainnoinneista sekä haastattelusta ilmenneet asiat. Aluksi kuvaan lasten leikkitilanteiden havainnointeja, minkä jälkeen olen avannut auki henkilökunnalle tekemäni parihaastattelun. Lopuksi kokoan johtopäätökset yhteen. Sekä havainnoinneissa että haastattelussa olen käyttänyt peitenimiä oikeiden nimien tilalla.

Havainnointipäiväkirjasta valitut otteet ovat mietitty sen perusteella, kuinka niissä vallan sekä roolien tarkastelu onnistuisi miltei parhaiten. Aineistoa kertyi runsaasti ja ei ollut yksiselitteistä, mitkä otteet opinnäytetyöhöni valitsisin. Päädyin kuitenkin alla esitettyjen tilanteiden kuvaamiseen.

8.1 Leikkitilanteiden havainnoinnit

Oman opinnäytetyöni havainnointeja suorittaessani oli järkevintä ja helpointakin toimia taustalla. Pyrin siihen, etten vaikuta omalla toiminnallani tutkimustilanteeseen. Lapset olivat jo tottuneet läsnäolooni, joten heidän leikkeihinsä läsnäoloni ei vaikuttanut.

Aluksi tuntui jopa hieman vaikealtakin olla puuttumatta lasten toimintaan millään tavalla. Minun tuli löytää tietynlainen asenne havainnointitilanteisiin, koska kyseisillä hetkillä en toiminut työntekijän roolissa, vaan ulkopuolisena tarkkailijana.

8.1.1 Leikin aloitus

Jukka: Kuka mun kans leikkis?

Aikuinen: Leikkiskö Eero?

Eero nyökkää.

Jukka: Ei varmaan, se rikkois kauko-ohjattavan!

Aikuinen on hiljaa ja lähtee näyttämään toiseen huoneeseen pojille autoa.

Jukka ajaa ensin ja Eero katselee vierestä, kuitenkin Eero itsekin saa ajaa myös pian autoa.

Jukka: Älä liiku siitä. Eero on hiljaa ja pysähtyy.

Jukka ottaa ohjaimen ja ryhtyy itse ajamaan.

Jukka: Mennään tänne ajamaan – Jukka siirtyy penkille, jonne Eero seuraa perässä.

(Ote havainnointipäiväkirjasta 5.6.2015.)

Tarvittaessa aikuinen voi auttaa lasta leikin muodostuksessa. Kuitenkin leikki vaatii myös leikki-idean. Lapsella tulisi olla mielikuva siitä, mitä leikitään, mitä leikkiin tarvitaan sekä mitä leikissä tapahtuu. Mikäli leikki-idea jää vaillinaiseksi, ei yhtenäistä leikkiä ole helppo muodostaa. (Hintikka ym. 2004, 37.)

Tilanteessa aikuinen toimii leikkikaverin ehdottajana. Eero suhtautuu myönteisesti leikkiehdotukseen, mutta saakin kuulla Jukan vastareaktion, jossa häntä ei selvästikään huolitaisi leikkipariksi. Eero ei itse sano mitään, vaan odottaa, mitä aikuinen sanoisi. Aikuinen ei puutu Jukan esittämään kommenttiin mitenkään, vaan ohjaa lapset leikkitiilaan, jonne he jäävät kahdestaan leikkimään.

Leikitilassa pojat jäävät luomaan leikkiään. Aikuisen yksi merkittävä tehtävä on luoda leikille puitteet. Mikäli leikki ei ole vielä alkanut, voi aikuinen toimia ohjaavana tekijänä. Kasvattaja voi motivoida lapsia muun muassa vihjeiden, neuvojen ja kysymysten avulla. Lasten mielikuvituksen aktivoiminen on tärkeää leikin muodostumiselle ja sen jatkuvuudelle. (Kalliala 2008, 53.)

Seuratessani poikien leikkitalannetta, havaitsin Jukan olevan aktiivisempi osapuoli. Eero selvästikin seuraili Jukan tekemisiä, mutta itsekin sai mielenkiinnon ajamiselle. Kauko-ohjattava-auto oli leikissä tärkein elementti, josta Jukka piti ikään kuin päätävällän.

Jukan verbaalinen sekä fyysinen ulosanti suhteessa Eeroon oli selkeästi hallitsevampaa. Eero jäi ikään kuin Jukan jalkoihin ja teki niin kuin häntä pyydettiin toimimaan. Se ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, etteikö Eero niin itse olisi halunnut toimia. Mikäli Eero ei toimisi niin kuin pyydetään, saattaisi kauko-ohjattavalla ajaminen tai sen seuraaminen päättyä.

Poikien leikki ei synny sen syvällisemmäksi. Leikki-idea ei ole päässyt muodostumaan, eikä pojat keskenään saanut muodostettua sen suurempaa juonta leikkiin.

8.1.2 Oma-lelu- leikki

Ninni viuhottaa viuhkaansa. Heini pitää omaa leluaan piilossa. Liisa leikkii koiralla.

Liisa: Hei näytä.

Heini: Silmät kiinni, ei kurkita.

Liisa: Milloin saa avata silmät?

Heini: Nyt, yllätys! Norsu-lelu sekä liikkuva marsu ilmestyvät Heinin selän takaa.

Heini: Saatte leikkiä näillä, mutta varovasti.

Ninni (katselee sivusta) : Haluan leikkiä omalla.

Heini: Jos saan Liisa sen koiran, sä saat leikkiä mun lelulla.

Liisa: Okei.

Ninni: Mun koiran saa ostaa vain rahalla. Jää katselemaan sivulta.

Ninni: Heini, tän koiran saa vaan ostaa pyynnöllä.

Heini ei vastaa mitään vaan taluttaa Liisan koiraa ja Liisa neuvoa kuinka talutetaan.

Ninni menee näyttämään miten talutushihnaa käytetään. Heini ja Liisa ottavat hihnan itselleen.

Ninni: Heini, haluutsä silittää tätä? Heini ei vastaa.

Ninni meni takaisin koiransa ja viuhkansa luo. Heini ja Liisaa taluttavat yhdessä.

(Ote havainnointipäiväkirjasta 10.6.2016.)

Leikit etenevät usein niin sanottuina neuvottelusykleinä. Pelkkä tarjous ei riitä, vaan toverilta on saatava myös vastaus. Lapsi päättää hyväksytäänkö tarjous vai hylätään. (Vuorisalo 2009, 163.) Edellisessä leikkitilanteessa Heini tekee ehdotuksen Liisan koiran ja Heinin oman lelun vaihdosta. Tähän Liisa myöntyy ja tyttöjen välille muodostuu

omanlaisensa leikki. Ninnikin puolestaan yrittää osallistua leikkiin kommentoimalla oman koiransa saatavuudesta, mikä onnistuisi ainoastaan rahalla. Hänen sanomiseen ei tule kommenttia, joten Ninni toistaa melkein sanatarkasti aiemmin esittämänsä lauseen. Hän kuitenkin muuttaa viestin niin, että rahan sijaan pyyntökin riittäisi saamaan Ninnin koiran.

Kuvatussa tilanteessa Heini on sanelevan lapsen roolissa. Hän on se, jolta haetaan vastauksia ja vastakaikua. Ninni ei alussa ollut halukas leikkimään Heinin norsulla, vaan totesi sen sijaan leikkivänsä omalla lelullaan. Tämä voi olla syynä siihen, että Heini teki johtopäätöksen, jossa Ninni pitää omaa leluaan norsua mielenkiintoisempana. Vaikka lapsi yrittäisi hakea toisten huomiota tai jonkinlaista vastausta omille ajatuksille sekä ideoille, ei hän välttämättä tule sitä saamaan.

Jotta leikki kehittyy, vaatii se lasten välistä kiinnostusta toistensa esittämille tarjouksille. Tarjousten hyväksymisen pohjalta leikki saa yhteistä luottamusta sekä keskinäistä sitoutumista. Myös torjumiset voivat viedä leikkiä eteenpäin, mikäli se ei hajota leikkijöiden välistä yhteisymmärrystä. (Vuorisalo 2009, 164.) Ninni pyrki niin sanallisesti kuin fyysisestikin tyttöjen väliseen leikkiin mukaan. Lopulta Ninni menee konkreettisesti tyttöjen vierelle näyttämään talutushihnan käyttöä. Tähänkään ei reagoida myönteisesti, eikä Ninnin esittämään suoraan kysymykseen koiransa silittamisestä oteta mitään kantaa.

Leikkitalanteessa vallan käytön näkökulmasta Heinillä on suurin valta. Häneltä pyritään saamaan vastareaktiota. Liisan alussa myönteinen vastaus Heinin norsun leikittämiseksi on hyvin todennäköisesti vaikuttanut siihen, että hänestä tuli Heinin pääleikkiveri.

Vaikka Ninnin sekä Liisan koirat ovat suhteessa hyvinkin saman tyyliiset, ei Ninnin koira kuitenkaan kiinnosta Heiniä niin paljon kuin Liisan. Leikissä on valittu kiinnostavimmat kohteet ja se käy ilmi tyttöjen toiminnassa.

8.1.3 Paperien leikkausta

Maija ja Leena istuvat pöydän ääressä leikkaamassa lehdistä paloja. Anni ei leikkaa vaan katselee vierestä.

Maija kysyy voiko Anni viedä roskat, johon Anni antaa kieltävän vastauksen. Anni sen sijaan kysyy saako hän leikata myös.

Maija: Ehei, kyllä me pärjätään.

Anni jää viereen katsomaan.

Anni: Tästä vois leikata.

Leena: hei leikataanko tästä?

Maija: Ei nyt.

Anni: Maija, mikset ota muakin mukaan joskus leikkiin?

Maija: Sä sanot joskus leikkii ja joskus leikkaa, ihan sama.

Anni lähtee pois ja hakeutuu aikuisen luo.

Aikuinen: Hae omat sakset ja leikkaa, ei se Maija sitä saa määrätä.

(Ote havainnointipäiväkirjasta 12.6.2016.)

Leikin etenemisestä sekä toteutettavista tarjouksista päättää usein se lapsi, joka on ottanut päätäntävällän itselle. Toinen lapsi on voinut joutua altavastajaan asemaan, ja saa havaita, kuinka hänen esittämänsä tarjoukset kumotaan. (Vuorisalo 2009, 174.) Vaikka Anni ei leikissä ole vielä mukana, antaa hän silti kahdelle toiselle tytölle ehdotuksia. Alussa hän toivoisi pääsevänsä itsekin mukaan leikkaamaan, mutta hänen apuaan ei kaivata. Anni kuitenkin jää katselemaan tyttöjen leikkaamista ja vinkkaa hyvästä leikkuukohtasta. Leena, joka on jo leikissä mukana, tarttuu Annin esittämään ehdotukseen. Kuitenkin Maija tyrmää esitetyn ehdotuksen.

Kielteinen valta tilanteessa muodostaa epäsosiaalisuutta. Tämä ei anna sosiaalisen pääoman syntymiselle sijaa vuorovaikutustilanteessa. Negatiivinen valta luo epätasa-arvoisia asetelmia ja siten heikentää sosiaalisia siteitä. (Lehtinen 2000, 167.)

Leikissä syntyy helposti myös erimielisyyksiä ja jopa riitatilanteita. Lapset voivat kinastella, kuka on missäkin roolissa tai ylipäätään onko joku lapsi mukana leikissä. Leikissä lapset oppivat selvittämään keskinäisiä erimielisyyksiään, mutta aikuisen on kuitenkin hyvä olla kuuloetäisyyden päässä. Kasvattajan velvollisuus on puuttua leikkiin, mikäli kinasta ei tule loppua tai joku pahoittaa mielensä. (Hintikka ym. 2004, 15.)

Edellä kuvatussa tilanteessa aikuinen puuttuu leikkiasetelmaan, kun häneltä käydään hakemassa apua. Aikuinen on kuullut tyttöjen keskustelut ja havainnut myös, kuka leikkissä on ollut sanelevana osapuolena. Kasvattajan valta mahdollistaa Annin mukaan pääsemisen.

8.1.4 Tanssin aloitus

Sini: Hiljaa! Nyt tanssitaan.

Lahja: Kaikki sukat pois, jos on sukkahousut niin ei tarvitse.

Sini alkaa laulaa ja Lahja laulaa mukana. Nuppu kaatuu ja jalkaan sattuu. Tytöt kerääntyvät Nupun ympärille ja kysyvät sattuiiko. Nuppu voitotelee ja hakeutuu tuolille.

Nuppu: Mun koira ei tykkää et sen yli hypitään! Se ei tykkää, se puree!

Nuppu hakee koiransa pois.

Nuppu: Matkikaa mua.

Sini: Ei todellakaan.

Lahja: Nyt jooko lauletaan, en jaksa odottaa.

Sini: kerääntykää hamsterin ympärille, tuo Nuppu sun koirakin, eks se halua hyppiä?

Nuppu: Mut sen päälle ei saa hyppiä.

Sini: Ei hypitä, hamsteri on nyt tärkeämpi.

Sini: Nyt tanssitaan.

Sini näyttää mallia ja juoksee toiselle puolelle huonetta hyppien. Lahja tekee samoin.

Sini: Ihan hyvä, sit takas kävellen!

Nuppu: Nosta käsi ylös kun tuut toiselle laidalle

Sini ei vastaa.

Lahja: Nyt lauletaan.

Alkavat laulaa.

Sini: Kaikki mun ympärille tulkaa, tulkaa ja lopettakaa touhu.

Nuppu: Sini tuu kattoo, Sini, kuulitko. Tuu kattoo. Sini.

Sini: Okei, mä tuun.

Ninni: Jooko et sit ku on tän koiran synttärät ni se saa tän viuhkan lahjaksi?

Sini: Joo.

Nuppu: Jooko et se anto tän ku tää on nukkumassa?

Sini: Vie viuhka sohvalle, nyt on sen synttäräaamu. Haluutko lahjan heti aamusta?

Nuppu: Joo.

Sini: Hyvää synttääriä!

Aikuiselta tulee ulosmenopyyntö ja leikin lopulle keksiminen.

(Ote havainnointipäiväkirjasta 17.6.2016.)

Vallitsevaksi leikki-ideaksi ei aina täysin muodostu se, jonka itse haluaisi. Leikissä mukana olemiseen voi kuulua sitoutuminen jonkun toisen leikki-ideaan. Kuitenkin leikin kuluessa lapset yhdessä sopivat ja organisoivat leikin kulusta yhdessä. (Hintikka ym. 2004, 47.)

Tyttöjen tanssissa kaikki kolme olivat mukana ja saivat tuoda omia mielipiteitään leikkiin. Lahja toivoisi laulua, vaikka hän ei heti saa vastakaikua, laulavat tytöt kuitenkin Lahjan toisen pyyntökerran jälkeen. Nuppu tekee koiran syntymäpäivien vietosta ehdotuksia Sinille, johon onneksensa saa myönteisen vastauksen. Nupun leikki-idea ei toimisi, mikäli hänen pyynnölle ei tulisi vastareaktiota.

Lasten välisessä leikissä ei useinkaan ole havaittavissa selkeitä rajoja. Erilaiset toiminnot muuttuvat uusiksi jopa huomaamatta. (Strandell 1995, 66.) Tyttöjen tanssi muuntautuu laulun kautta koiran syntymäpäivän vietoksi. Nuppu ja Sini ovat leikissä ne, jotka luovat uusia ulottuvuuksia. Lahjalla tärkeintä on saada laulutoiveensa toteutetuksi. Muuten hän toimii leikissä taustalla, vaikka onkin fyysisesti kokoajan läsnä sekä toiminnassa mukana.

8.2 Henkilökunnan haastattelu

Haastatteluni oli luonteeltaan puolistrukturoitu haastattelu, sillä kysymykset olivat molemmille haastateltaville samat, eikä valmiita vastausvaihtoehtoja ollut annettu. Kysymykset olin lähettänyt päiväkodille paria viikkoa aiemmin, joten haastateltavat olivat ehtineet perehtyä haastattelun teemaan sekä kysymyksiin etukäteen.

Haastattelun ajankohta oli 8.3.2016. Päiväkodin lastentarhanopettaja sekä esiopetuksesta vastaava lastentarhanopettaja osallistuivat haastatteluuni.

Haastatteluni kysymykset olivat:

1. Millaisia roolisuhteita lasten välillä on leikkitilanteissa?
2. Ovatko lasten väliset roolisuhteet pysyviä?
3. Voiko jokin rooli leimata lasta tilanteesta toiseen?
4. Miten lapset käyttävät valtaa leikkitilanteissa ja kuinka tämä ilmenee?
5. Millaisiin tavoitteisiin lapsi saattaa vallan käytöllään tai sen yrittämisellä pyrkiä leikkitilanteissa?

Ensimmäisessä kysymyksessä mietittiin roolisuhteita melko yleisellä tasolla. Kasvatus, perheolot sekä ryhmäkoko vaikuttavat siihen, millaisia roolisuhteita muodostuu. Myös vuorovaikutuksessa läsnä olevat ihmiset vaikuttavat, miten kussakin tilanteessa toimitaan.

Mari: Lapsen temperamentti, persona ja luonteenlaatu vaikuttavat roolien muodostumisessa. Ryhmäkoonpano vaikuttaa vahvasti, eli minkä tyyppisiä lapsia muut ovat
Kati: Pienemmässä ryhmässä voi olla enemmän tilaa vahvemmille rooleille. Ehkä isompi ryhmä pienentää tilaa, miten lapsi voi olla siinä.

Usein ryhmissä nousee yksi tai kaksi johtajaa, jotka ovat vahvempia ryhmässä kuin toiset. He pyrkivät sanelemaan, mitä tehdään ja miten tehdään. Päiväkotiryhmässä on sopeutujia, alistujia sekä vetäytyjiä. Ryhmissä on havaittavissa myös joustavia, ratkaisijoita sekä uhrautuvia rooleja, joissa lapset toimivat. Aikuisen yksi tehtävä on ohjata lasta, ettei hänen tarvitse aina uhrautua, mikäli sama lapsi kerta toisensa jälkeen omasta tahdostaan uhrautuu toisten puolesta.

Katri: Toisilla ei ole mitään vahvaa roolia, vaan liikkuu siinä välillä. Osa ei tuo itseään millään lailla itseään esille.

Mari: Jotkut on ihan aina alistujia. He alistuvat aina toisen tahtoon.

Katri: Ei pysty ottamaan omaa paikkaa.

Katri: Jopa liian joustaviakin voi olla tai ratkaisijoita. Jos on erimielisyys niin lapsi saattaa aina ratkaista asian myöntymällä toisen tahtoon.

Mari: Sit tuntuu, että siihen kaivataan aikuisen ohjausta ja tukea. Eli sanoa, ettei sun aina tarvii suostuu tai aina antaa jotain välinettä. Voit itsekin välillä sen pitää.

Toisessa kysymyksessä roolien pysyvyydestä tultiin tulokseen, että tasoittumista rooleissa voi tapahtua. Roolit voivat olla erittäin vahvojakin ja joskus lapsen rooli voi kasvaa ja voimistua. On tärkeää, että leikkitilanteet olisivat kaikille mieluisia, eikä lapsi kokisi oloaan epämukavaksi.

Mari: Vaikka syksyllä lähdetäisiin alkuun, että toinen on selkeästi alistuva tai selvästi johtava, mun mielestä he voivat tulla lähemmäs toisiaan. Oman paikan hakemisen sekä toiseen tutustumisten kautta roolien tasoittumista tapahtuu.

Mari: Eri lapsen kanssa tietty lapsi voi leikkiä täysin erilaisesti. Hän saattaa yhden lapsen kanssa olla hyvinkin hallitseva. Kun taas jonkun toisen kanssa hän on enemmän huomioonottavaisempi.

Katri: Ryhmä on erilainen joka vuosi, joka toimintakauden aikana muuttuu Roolit elää sen tilanteen mukaan. Pääosin syksyllä roolit alkavat muotoutua.

Kasvattajan tehtävänä on mahdollistaa kaikille mieluisa leikki. Leikkitaitojen opettelu on lapsille tärkeää, ja joissakin tilanteissa vahvan roolin omaava lapsi voikin toimia avittajana toiselle lapselle leikin luonteen rakentamisessa. Tällöin ikään kuin johtajan asemassa toimiva lapsi toimii mallina toiselle. Hän saattaa tuoda leikkiin sisältöä ja huolehtia leikin jatkumosta.

Mari: Lasten leikkitaitoihin kiinnittäisin huomiota. Helposti vähän heikommat leikkijät saattavat jäädä alistujiksi, eikä heillä ole omaa ideointia. Tällöin johtajalapsi saattaa sanella leikin säännöt täysin.

Mari: Lapsen leikkitaidot eivät pääse kehittymään, jos hän aina alistuu toisen tahtoon.

Katri: Joskus voi olla hyötyä vähän vahvemmasta leikkijästä, se voi auttaa heikompa leikkijää. Aina ei tietenkään voi mennä niin, että yksi määrää.

Katri: Aikuisen täytyy nähdä, jos joku lapsi jää aina jalkoihin, tai ketä pompotellaan.

Roolien leimaamista käsittelevässä kolmannessa kysymyksessä huomasin, että haastateltavien vastauksista ilmeni, että jokin lapsi voi ikään kuin jumiutua tietynlaiseen rooliin. Toiset lapset saattavat toimia tietyssä roolissa aina. Osa lapsista voi olla tyytyväinen, että pääsee leikkiin mukaan ja tyytyy siihen, mikä rooli leikissä hänelle annetaan. Lapsen motiivi on ainoastaan olla leikissä osallisena.

Mari: Joskus on ollut tilanteita, että sama lapsi on leikkinyt aina koiraa tai aina kissaa. Rooli on pysynyt leikistä toiseen. Rooli on jäänyt pysyväksi. Jonkun ajan kuluttua, kun on kulunut päivä tai viikkoja, ohjaan sitä tilannetta.

Katri: Kerran oli heppatalli-leikki, ja aina oli sama arvojärjestys. Tietty lapsi sai aina toimia kouluttajana ja joku oli aina se pienin tai poni. Kenellä on se heikoin asema, täytyi olla vain kiitollisia, että pääsivät leikkiin ylipäättään mukaan.

Mari: Kasvattajan näkökulmasta tämä on juuttumista tiettyyn rooliin.

Katri: Lapsi voi itse tulla sanomaan, että mä joudun aina olemaan se ja tää. Ja se määrää aina mikä mun täytyy olla.

Kuitenkin vaikka lapsi voi näyttää, että olisi tyytyväinen, totuus ei välttämättä ole tämä. Kotona lapsi voi esimerkiksi tuoda tunteensa julki ja epätyytyväisyytensä. Koettiin, että on hyvä, että kotoa tuodaan viesti päiväkodille, jotta kasvattavat voivat ottaa tämän huomioon myös päivähoidossa.

Mari: Joku lapsi taas osoittaa olevansa tyytyväinen, eikä näytä sitä tyytymättömyyttään. Mutta kotona viesti on täysin toisenlainen. Lapsi saattaa kertoa vaikka äidille, että on leikissä aina se ja se.

Mari: Lapsi kokee sisimmässään, että tää ei oo kivaa. Ne on hyviä juttuja, että vanhemmat ottavat ne asiat puheeksi.

Roolin leimaaminen voi osoittautua myös siten, että toiset lapset huomaavat jonkun lapsen aina toimivan pomottajana. Toiset lapset saattavat alkaa kapinoida tätä vastaan tai hylkiä kyseisen lapsen leikkejä. Roolien ylläpitämisessä voi olla puskurina sekin, että muut lapset saavat ideoita leikkeihinsä sekä myös suosiota johtaja-lapselta, joten he ruokkivat vielä johtajan roolia lisää.

Katri: On joskus tilanteita, että varsinkin jos on johtajan tai pomon rooli, niin toiset lapset antavat palautetta, että sä aina määrää, ei oo kivaa. Johtajalapsi voi alkaa itsekin kärsiä tästä usein saadusta huonosta palautteesta, kun kuulee, ettei muut halua leikkiä hänen kanssaan.

Mari: Pomottajat asettaa valmiiksi toiselle rooleja. Välillä tuntuu, että onko se jopa pelottavaa, ettei heikompi uskalla tuoda mitään omia juttuja siihen mukaan.

Mari: Joskus suosionhakukin vaikuttaa siihen, että lapsi haluaa hakeutua pomottajalapsen leikkeihin.

Katri: Ja usein kenellä on pomorooli, on hyvin idearikas. Lapset haluavat mennä leikkeihin mukaan, koska tietävät että leikki on hauska ja kiva. Kuitenkin he tietävät, että heidän täytyy totella pomolasta ja hänen asettamia päätöksiä.

Kasvattajien tulee olla myös osaltaan tietoinen lasten välisistä rooleista esimerkiksi leikkien miettimisissä. Jotkut lapset eivät kertakaikkisesti vain tule toimeen keskenään ja se on hyvä huomioida leikkien asetteluissa. Uusissa tilanteissa lapsen rooli ei ehkä nouse niin vahvasti esille. Esimerkiksi uusien leikkikavereiden kanssa haetaan enemmän rooliasetelmien tasapainoa ja tunnustellaan, kuinka leikitään ja millaisin reunaehdoin leikki etenee.

Neljännessä kysymyksessä käsiteltiin vallankäytön ilmenemisestä sekä kuinka lapset valtaa käyttävät. Etenkin leikkivälineiden käytöstä ja niiden jakautumisesta käytetään paljon valtaa. Ilmeneminen voi olla sanallista tai hienovaraisempaa. Myös roolien jakautumisessa lapset käyttävät usein valtaa.

Mari: Leikkivälineiden käytössä on nähtävissä.

Katri: Lelujen jakamisessa ainakin. Eli kuka sää käyttää mitäkin, ja miten roolit jaetaan leikeissä.

Valtaa voidaan käyttää hyvin näkyvästi tai piilotellusti aikuisen huomaamatta. Osa lapsista osaa tietoisesti muuttaa toimintaansa silloin kun kun heitä tarkkaillaan. Aikuisen läsnäolo voi vaikuttaa niin, että lapsi haluaa miellyttää aikuista ja toimia tämän silmissä toivotulla tavalla.

Katri: Se voi olla hyvin suoraa, sanallista tai sitten se voi olla vähän hienovaraisempaa. Voidaan tehdä hyvinkin selväksi, että sä et ole tervetullut tähän.

Mari: Välillä on ilmiselvästi nähtävissä vallan käyttö. Ja välillä voi olla todella piilossa olevaa.

Katri: Osa johtajista käyttää sitä hyvinkin näkyvästi. Mutta kun aikuinen on vieressä, niin osataan toimia paremmin. Mutta selän takana osataan olla hyvinkin ilkeitä.

Mari: Silmänpalvoja kyllä.

Päivähoidon arki on usein hektistä ja sellaisiakin asioita voi tulla ilmi, joista ei välttämättä henkilöstön kanssa ole käyty niin tarkkaa keskustelua. Tällöin raja-aitoja ei välttämättä ole linjattu koskemaan täysin kaikkia asioita. Pienet seikat eivät välttämättä ole sovittu yhteisesti, ja mikäli lapsi tulee kokeilemaan niin sanotusti kepillä jäätä, voi kasvattaja myöntyä lapsen tavoitteen kannalle. Lapset oppivat herkästi, keneltä aikuiselta saattaa mahdollisesti saada helpoiten tahtonsa läpi.

Mari: Lapset ovat tosi tarkkoja esimerkiksi jos joku tietty aikuinen antaa luvan herkimin. Lapset käyvät myös kysymällä useammalta aikuiselta lupaa.

Katri: Eli käyvät vähän niin kuin kokeilemassa.

Mari: Olisi hyvä, että olisi sovittuna, mitä voidaan tehdä ja mitä ei.

Esimerkiksi leikkivälineistä käytävissä taistelussa osa lapsista tyytyy siihen, että hänelle ei mahdollisesti anneta tai sallita tiettyjä asioita. Lapsi voi tyytyä hiljaa ja hyväksyvästi tai hakeutua esimerkiksi aikuisen lähetyville ja toivoa, että aikuisen avulla voisi saada jonkin leikkivälineen leikissä itselleen.

Katri: Voi olla vaikka kotileikki, missä on leikkitietsikka. Voi olla lapsi, joka ei tule koskaan saamaan lupaa leikkiä sillä. Tai hän ei saa koskaan olla vaikka äiti siinä leikissä.

Mari: Hallitseva lapsi tekee nämä päätökset. Osa lapsista on sellaisia, jotka tekee päätöksiä leikeissä.

Kati: Ja se, että ketä siinä leikissä on mukana. Osa voi olla ihan, että okei, käy mulle. Tai osa lapsista sanoo, että ei käy, en halua olla tässä mukana.

Mari: Tai kärsii hiljaisesti ja ajattelee, että no, eikö mun sitä tarviikaan saada.

Viimeisessä kysymyksessä halusin saada vastauksen vallan käytön pyrkimykseen eli mitkä asiat vallan käytön taustalla saattavat vaikuttaa. Iän lisääntyessä lapsella voi olla taustalla pyrkimyksiä, jotka hän liittyy vallan käyttöönsä. Kuitenkaan lapsilla ei koettu

olevan sen suurempia tai taktikoituja tavoitteita vallan käytössä. Usein lapsen tahtotila ja jonkun asian haluaminen puskee häntä eteenpäin. Lapset voivat sanoa ja tehdä asioita, joilla ei välttämättä ole niinkään pidempikantoisia tarkoituksia. Lapsi elää sen hetkistä hetkeä, ja pyrkii täyttämään sen hetkisen tahtotilan.

Katri: Mitä pienemmistä lapsista puhutaan, niin ei vielä sen suurempia pyrkimyksiä ole.

Mari: Se ei ole semmoista tietoista käyttäytymistä.

Katri: Mutta kun ikää tulee lisää, niin pyrkimyksiä voi jo olla.

Katri: Pienillä lapsilla pyrkimykset voivat olla hyvin yksinkertaisia. Että lapsi vain haluaa jonkun lelun itselleen esimerkiksi. Eikä sen isompia pyrkimyksiä.

Katri: Pienen lapsen käytös ei ole vielä niin systemaattista. Hän ei välttämättä halua leikkiä tänään jonkun kanssa, mutta huomenna voikin haluta.

Mari: Kasvattajan tehtävä on kehittää ryhmätaitoja ja sosiaalisia taitoja, erilaisten leikkien ja harjoitusten kautta. Eli oppia ottamaan kaikki huomioon ja leikkitalanteiden erilaisuuden oppiminen.

Kasvattajan yhtenä tehtävänä on ohjata lasten välisiä leikkejä, jotta lasten olisi turvallinen ja hyvä olla. Aito läsnäolo ja kuunteleminen auttavat hahmottamaan, mitä lasten välillä todella tapahtuu. Jotkut lapset voivat leikeissä olla suorastaan jopa ilkeitä toisiinsa kohtaan. Kasvattajan tulisi havaita, mikäli lasten välillä tällaista ilmenee.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lasten havainnoinneista tuli paljon aineistoa, mutta vain tietyt tilanteet tuli rajata mukaan tutkimukseen. Kasvattajien rooli leikkitalanteissa ei ollut merkittävässä asemassa tutkimuksessani. Leikkitalanteet olivat senkaltaiset, joissa lapset keskittyivät omaan leikkiinsä ja tarvittaessa hakeutuivat saamaan aikuiselta apua.

Lapset ovat taitavia esimerkiksi käymään kauppaa, neuvottelemaan tai jopa manipuloidaan. Eri roolisuhteet mahdollistavat sen, että jokin ehdotus hyväksytään ja toinen hylätään. Kaikki eivät saa tahtoaan läpi ja kaikki eivät sitä edes tuo millään tavalla julki. Riitoja voi syntyä herkästikin riippuen, millaiset lapset ja asiat ovat toisiinsa nähden

vuorovaikutuksessa. On tärkeää, että lapset saavat toimia erilaisten toimijoiden parissa ja näin ollen oppia sopeutuvaisemmiksi sekä ongelmanratkaisutaidollisemmiksi.

Keskustelussa tuli ilmi, että lapsi voi käyttää kasvattajaa ja tämän auktoriteettia tavoitellessaan jotakin asiaa. Lapsi voi kokeilla eri aikuisia ja katsoa, keneltä saa luvan tehdä jotakin. Lapsen tavoitteena saattaa olla jonkin lelun tai leikin saaminen itselle, johon tarvitsee kuitenkin enemmän valtaa omaavan apua.

Havainnointipäiväkirjan tulosten perusteella (Jukan ja Maijan leikit) on nähtävissä selkeästi johtajan asemassa toimimista. Lapset pyrkivät sanoillaan ja teoillaan määrittämään leikkiä sekä myös niihin osallistujia. Jukka vaikuttaisi sopeutujalta, sillä hän ei pyri muuttamaan leikkiä tai tuomaan itseään sen enempää ilmi, vaan antaa leikin etenevän Jukan käsiin. Sen sijaan Anni pyrkii saamaan paperin leikkaus- leikkiin muutosta. Hän haluaa leikkiin mukaan, eikä annan Maijan sanomisten haitata häntä. Anni ratkaisee tilanteen hakeutumalla aikuisen luo, jolla on valta määrätä leikistä.

Vallan käyttö on hienovaraista havainnointipäiväkirjan oma-lelu- leikissä. Lapsi voi jättää tarkoituksella vastaamatta toisen esittämiin kysymyksiin tai pyyntöihin. Hän voi valita leikissä mielensä mukaan välineet ja toverit. Tällöin joku lapsista voi kokea, ettei häntä ole otettu leikkiin mukaan, tai hänellä ei ole juurikaan sanavaltaa leikin asetelmissa.

Havainnointipäiväkirjan otteesta (oma-lelu- leikki) kolmen tytön leikki ei toteudu kaikkien edun mukaisesti. Ninni tahtoi saada äänensä kuuluviin ja että hänen tekoihin sekä sanoihin vastattaisiin. Ninni ei kuitenkaan osoita minkäänlaista harmistumista tai tyytymättömyyttä, mutta on mahdollista, ettei hän koe saavansa vaikuttaa leikin kulkuun henkilökohtaisesti millään lailla. Lapset eivät aina välttämättä näytä tyytymättömyytään tai pettymystään ulospäin. Kuitenkin tilanteet voivat tuntua kurjilta, jos ei koskaan saa omaa ajatustaan läpi.

Jälkikäteen haastattelua kuunnellessani havaitsin selvästi, että kahteen viimeiseen kysymykseen oli vaikeampi vastata. Luulen, että vallankäyttö on vaikeampaa havainnoida kuin roolisuhteita. Ne ovat osittain myös päällekkäisiä. Vaikka lapset käyttävät valtaa lukuisin eri tavoin, ei sitä kuitenkaan ole aina helppoa havaita.

Haastattelijana toimiessani huomasin, että minun tuli olla jatkuvasti täysin kartalla siitä, mitä toinen yrittää sanoa. Esimerkiksi tulevia kysymyksiä ennakoitaessani huomasin, että se vaikeutti keskittymistä juuri sillä hetkellä käynnissä olevaan kysymykseen. Yritin aluksi olla ehkä askeleen edellä, mutta koin, ettei haastattelu toimi niin. Päätinkin muuttaa strategiaani niin, että elän sen hetkistä sekuntia ja otan tarkasti haastateltavan sanat. Näin ollen jokin tarkoitus voisi jäädä piiloon tai en osaisi siihen tarttua esimerkiksi jatkokysymysten kannalta.

10 LOPPUPOHDINTA

Opinnäytetyöprosessi oli kaiken kaikkiaan hyvin opettavainen. Oli tärkeää, että oma mielenkiinto säilyi läpi koko prosessin ja näin ollen toimi taustalla vaikuttavana voimavarana. Kokemukset yhteistyötahojen kanssa oli kasvattavia ja mieleenpainuvia.

Omassa tutkimuksessani haasteellisinta oli tutkimuskysymysten tarkka rajaaminen. Itseä kiinnosti alusta alkaen hyvin laaja-alaisesti lasten vallankäyttö niin perhe- kuin päivähoito-oloissakin. Opinnäytetyöprosessin aikana tuli paneutua, millaisiin kysymyksiin todella halusin vastaukset saada. Tutkimuskysymysten rajaaminen lähti liikkeelle ensin tutkimuskohteen valitsemisesta.

Tutkimuskohteeksi valitsin päivähoiton kentän perheolojen sijaan. Mielestäni itseäni palvelisi enemmän saada päiväkotimaailmasta havainnointiosuudet sekä se olisi huomattavasti helpompaa toteuttaa. Lastentarhanopettajakelpoisuuden kannalta oli hyödyllistä suorittaa tutkimus päiväkotilasten parissa.

Roolisuhteet sekä vallan käyttö lasten välisissä vuorovaikutussuhteissa oli mielestäni luontevampaa käsitellä rinnakkain. Toista on vaikea irrottaa toisesta erilliseksi osaksi. Etenkin vallan käyttö jää hyvin pintaraapaisuksi ilman roolien vaikutusalaa.

Lasten väliset rooli- ja valtasuhteet näkyvät leikki-tilanteissa monin eri tavoin. Tutkijalta kuitenkin vaaditaan aitoa keskittymistä sekä läsnäoloa. Ei riitä, että on fyysisesti läsnä. Lasten sanomiset ja tekemiset tulee ulottua tutkijan tarkasteluun saakka.

Tulosten kannalta oli erityisen kannattavaa suorittaa havainnoinnin lisäksi haastattelu. Näin ollen omat havainnoinnit saivat rinnalleen henkilöstön näkemyksiä. Ammattilaisten kokemukset sekä ajatukset vahvistivat omia näkemyksiäni. Haastattelu toi myös tiedollisempaa tarttumapintaa itse tutkimuksen aihepiirille. Omia havainnoiteja pystyi paremmin tarkastelemaan, kun rinnalle sai hyödyntää ammattilaisten näkökulmia.

Päiväkotihenkilöstö sekä vanhemmat olivat kaikki yhteistyöhaluisia, mikä palveli opinäytetyöni toteutumista myönteisesti. Oli äärimmäisen hienoa suorittaa tutkimustyöni kohteeksi valikoituneessa yksikössä, jolle kuuluu suuri kiitos.

Tutkimuksestani saadut tulokset antavat näkemystä sille, kuinka lasten välisissä leikki-tilanteissa erilaiset roolit määrittelevä leikin luonnetta ja rakennetta hyvinkin pitkälle. Vallan käytön luonne on välillä piilossa olevaa, eikä sitä ole välttämättä helppoa havaita. Omissa havainnoinneissani vallan käyttö oli nimenomaan enemmän piilossa olevaa ja myös sanatonta valtaa käytettiin runsaasti. Ennakko-oletukseni olivat, että lapset saattaisivat käyttää enemmän ilkeitäkin sanoja. Sen sijaan vallan käytön luonne oli lievempää. Lapset käyttivät neuvottelua, vaihtokauppaa sekä sanatonta valtaa.

Tulosten luotettavuudessa täytyy muistaa, että analysoitavina asioina ovat olleet sen kaltaiset teemat, joihin saattaa olla haasteellista täysin neutraalisti suhtautua. Vaikka tunteet pyritään tutkimuksen teossa sysätä syrjään, saattavat ne tiedostamatta vaikuttaa tulosten arviointiin. Tutkija itse toimii tulosten analysoijana ja on vastuussa niiden julkittuomisessa. Tutkimusprosessissa tulee tulokset käsitellä luotettavasti sekä rehellisesti.

Oman ammatillisuuden kannalta jäin pohtimaan etenkin aikuisen velvoitetta puuttua lasten keskinäisiin vallan käytön muotoihin sekä mahdollisiin rooliristiriitoihin. Havainnointipäiväkirjan otteesta (paperin leikkaamis- leikki) käy ilmi, että kasvattaja on lasten tilanteen havainnut ja pannut merkille leikin sisällön. Hän kuitenkin puuttuu tilanteeseen vasta kun yksi lapsista lähestyy itse häntä.

On tärkeää, että lapset saavat mahdollisuuksia itsenäiseen ongelmanratkaisuun, mutta joissakin tilanteissa mielestäni kasvattajan tehtävänä on toimia puuttujana sekä ongelmanratkaisun avittajana. Vallan käyttöä on toki hankala huomata, mutta aikuisen aito ja

keskittynyt läsnäolo edesauttaa esimerkiksi leikin rakenteen sekä sen sisällön ymmärtämistä. Tällöin vallan asetelmat sekä roolien luonteet on helpommin havaittavissa.

Itseä olisi kiinnostanut saada tietoa myös lasten vallan käytöstä kotiloissa. Lapset reagoivat ja käyttäytyvät huoltajiensa seurassa usein hyvinkin toisella tavalla kuin esimerkiksi päivähoitossa. Toki lapset eivät osaa pidempi kestoisesti omaa käytöstään kontrolloida. Kuitenkin kotiolot ovat poikkeavat verrattuna päiväkodin arkeen, joten kotoa saadut tulokset olisivat varmasti poikkeavammat. Tutkimuskenttä olisi tyystin erilainen ja lapset käyttävät kotonaan valtaa monin lukuisin tavoin. Kuitenkaan tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut saada tuloksia tähän aiheeseen liittyen. Mielenkiintoinen aihe tämä voisi olla kuitenkin lisätutkimuksen näkökulmasta.

LÄHTEET

Aaltola, Raine & Valli, Raine (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. PS-kustannus.

Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.) 2009. Tallinna: Vastapaino.

Bronson, Martha B 2000. Recognizing and supporting the development of self-regulation in young children. Verkkodokumentti. <http://accounts.smccd.edu/francis-coe/ece260/Promoting-Self-Regulation.pdf>. Luettu 13.2.2016.

Cacciatore, Raisa, Huovinen, Maarit & Korteniemi-Poikela, Eija 2009. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Juva:Wsoy.

Dunderfelt, Tony 1999. Henkilökemia. Juva:Wsoy.

Dunderfelt, Tony 2012. Tunnista temperamntti. Väriä elämään ja itsetuntemukseen. Juva:PS-kustannus.

Dunderflt, Tony 2006. Voimavarana itsetuntemus. Helsinki:Gummerus kirjapaino Oy.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto.

Grönfors, Jari 1985. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Juva:Wsoy.

Haikola, Lotta, Kullman, Kim & Strandell, Harriet (toim.) 2012. Lapsuuden muuttuvat tilat. Jyväskylä:Vastapaino.

Hawley, Patricia 1999. Strategies of Play and Winning the Game: A Reply to Brian Vaughn. Verkkodokumentti. <http://digitalcommons.wayne.edu/mpq/vol45/iss3/2/>. Luettu 4.1.2016.

Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2005. Leikin asema ja ohjaus lapsiryhmää

muovaavana tekijänä. Teoksessa Keskinen, Soili & Parkkinen, Terttu (toim.) 2005. Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21.

Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden varhaiskasvatuksessa. Verkkodokumentti. http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf. Luettu 8.2.2016.

Hintikka, Maija 2004. Leikki on lapsen elämää. Leikki ja lapsen kehitys. Teoksessa Hintikka, Maija; Helenius, Aili & Vähänen, Leena (toim.) Leikistä totta. Omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi

Horppu, Sari, Leppämäki, Päivi & Nurmiraanta Hanna 2014. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Kirjapaja.

Huhtanen, Kristiina 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikointiin. Teoksessa Keskinen, Soili & Parkkinen, Terttu (toim.) 2005. Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21.

Hujala, Eeva, Nivala, Veijo, Parrila, Sanna & Puroila, Anna-Maija 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Printel Oy.

Hyvä tutkimustapa kansanterveyslaitoksessa 2005. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 2/2005. Verkkodokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78551/2005b2.pdf?sequence=1>). Luettu 3.2.2016.

Jantunen, Timo & Rönnerberg, Paula (toim.) 1996:Gummerus Kirjapaino Oy.

Kajaanin ammattikorkeakoulu. Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta. Verkkodokumentti. <http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta>, Luettu 15.2.2016.

Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua. Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki:Gaudeamus.

Kalliopuska, Mirja 1995. Sosiaaliset taidot. Helsinki:Painatuskeskus Oy.

Karila, Kirsti & Lipponen, Lasse (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tal-
linna:Vastapaino.

Kauppila, Reijo A 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Helsinki:Otavan Kirja-
paino Oy.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2004. Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. Juva:Wsoy.
Lahikainen, Anja Riitta & Pirttilä-Backman, Anna-Maija 1998. Sosiaalinen vuorovai-
kut. Keuruu:Otava.

Keltikangas, Järvinen, Puttonen, Sampsa & Räikkönen, Katri. Onko luonto oikeuden-
mukainen? Synnynnäinen temperamentti ja stressinsietokyky. Verkkodokumentti.
<http://www.tieteessatapahtuu.fi/011/luonto.htm>. Luettu 15.1.2016.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner Maria. Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin
Lastensuojeluliitto. Folkhälsan.

Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva-PS-
kustannus.

Kuka käyttää valtaa perheessä? Yle. Verkkodokumentti. [http://yle.fi/aihe/artik-
keli/2010/11/01/kuka-kayttaa-valtaa-perheessa](http://yle.fi/aihe/artik-
keli/2010/11/01/kuka-kayttaa-valtaa-perheessa). Luettu 15.12.2014.

Laadullisen aineiston analyysi ja tulkinta. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Verkkodoku-
mentti. [http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateri-
aali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta](http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateri-
aali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta). Luettu 5.2.2016.

Lautamo, Tiina 2013. RALLA- Ryhmätilanteessa tapahtuva lapsen leikin arviointi.
Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Lehtinen, Anja-Riitta 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyvä-
skylä:Jyväskylän yliopistopaino.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. Leikin merkitys lapselle. Verkkodokumentti. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle. Luettu 25.1.2016.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2010. Terve minä. Tukioppilastoiminnan materiaali itsetuntemuksesta. Verkkodokumentti. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/709c3e76403c535e59bb3f9dc05a2d75/1462902143/application/pdf/13118423/MLL%20tukioppilastoiminta%20Terve%20min%C3%A4%202010.pdf>. Luettu 16.1.2016.

Ojala, Mikko 1985. Varhaiskasvatuksen perusteet. Rauma:Kirjayhtymä.

Pakarinen, Terttu & Roti, Rauni 1996. Ihminen toiminnallisessa ympäristössään. Helsinki:Kirjayhtymä Oy.

Palmumäki, Olavi 2011. Lapset ovat kaapanneet vallan perheissä. Verkkodokumentti. <http://veksi.puheenvuoro.uusisuomi.fi/169428-lapset-ovat-kaapanneet-vallan-perheissa>. Luettu 4.1.2016.

Pennington , Donald C. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Helsinki:Tammer-Paino Oy.

Pulkkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu:PS-kustannus.

Puusniekka & Saaranen-Kauppinen. Tutkimussuunnitelma. Verkkodokumentti. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_4.html. Luettu 4.2.2016.

Repo, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva:PS-kustannus.

Routarinne, Simo 2007. Valta ja vuorovaikutus. Statusilmaisun perusteet. Keuruu:Tammi.

Saarniaho, Rami 2005. Lapsen psykososiaalinen kehitys. Verkkodokumentti. http://opinnot.internetix.fi/fi/materiaalit/ps/ps2/3_kehitys_ikakausittain/03_lapsenpsykososiaalinenkehitys?C:D=1465730&m:selres=1465730. Luettu 16.1.2016.

Strandell, Harriet 1995. Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tampere:Tammer-Paino Oy.

Sulkunen, Pekka 1994. Sosiologian avaimet. Näkökulmia yhteiskuntaan. Porvoo:Wsoy.

Turun yliopisto. Tuktimuksen eettisyys. Verkkodokumentti. <https://www.utu.fi/fi/Tutkimus/eettisyys/Sivut/home.aspx>. Luettu 3.2.2016.

Urho, Tuomas & Vehkalahti, Reetta 2013. Leikki on totta. Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki:Lasten Keskus.

Verne, liikenteen tutkimuskeskus. Tiedon analysointi. Tampereen teknillinen yliopisto. Verkkodokumentti. <https://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi> . Luettu 5.2.2016.

Virsta Virtual Statistics. Havainnointi. Verkkodokumentti. <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/03/01/>. Luettu 15.2.2016.

Virsta Virtual Statistics. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Verkkodokumentti. <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/01/07/>. Luettu 5.2.2016.

Virtuaali ammattikorkeakoulu. Observointiin perustuvan tutkimuksen suorittaminen. Verkkodokumentti. <http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojak-sot/0709019/1193463890749/1193464131489/1194289409557/1194290592851.html>. Luettu 15.2.2016.

Vuorisalo, Mari 2013. Lasten kentät ja pääoma. Osallistuminen ja eriarvoisuuksien rakentuminen päiväkodissa. Jyväskylän yliopisto.

Vuorisalo, Mari 2009. Teoksessa Alanen, Leena & Karila, Kirsti (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tallinna:Vastapaino.

Tervehdys,

Olen Annina Mäkelä, sosionomiopiskelija Mikkelin ammattikorkeakoulusta. Opintoni ovat jo loppusuoralla ja suunnitelmassani olisi alkaa työstämään opinnäytetyötä, jossa aiheenani on lasten vallankäyttö.

Suoritin syventävien ammattikäytäntöjen- harjoittelun ##### päiväkodissa, jossa tarkoituksenani olisi suorittaa opinnäytetyön havainnointiosuus. Henkilökunnalta sekä vanhemmilta olen pyytänyt luvat ja tehnyt selväksi vaitioloasiat sekä salassapitovelvollisuuteni. Päiväkodin, lasten, henkilökunnan tai perheiden nimiä ja tietoja ei missään tutkimuksen vaiheessa tuoda julki. Näin ollen jokaisen anonyymiteetti sekä henkilötietosuojaa säilyminen.

Ajankohta sijoittuu kesäkuulle ja tarkoituksena olisi suorittaa aamupäivisin havainnointikertoja, joissa tutkin lasten keskenäistä vuorovaikutusta sekä kasvattajien ja lasten välisiä vuorovaikutussuhteita. Tavoitteena on löytää, millaisin keinoin lapset käyttävät valtaa ja kuinka yksilö- ja ryhmätasolla niihin reagoidaan. Aikuisten havainnoinnissa tarkoituksena on nähdä, suhtautuuko kasvattaja jollakin tietyllä tavalla vallankäytön muotoihin, vai puututaanko niihin mahdollisesti lainkaan.

Anoisin ##### kaupungilta tutkimuslupaa kyseisen tutkimuksen aloittamiselle.

Ystävällisin terveisin

Annina Mäkelä

Mikkelin ammattikorkeakoulu

annina.makela@gmail.com

puh. 0405480426

LIITE 2

Tutkimuslupa

KAUPUNKI
sivistysjohtaja

VIRANHALTIJAN PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA

~~Päiväys 9.6.2015 § 276/007/2015~~~~Dnro: /0/0~~

Asia Tutkimusluvan myöntäminen / Annina Mäkelä

Asiaseloste Mikkelin ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Annina Mäkelä anoo tutkimuslupaa opinnäytetyötä varten. Opinnäytetyön aiheena on lasten vallankaytto.

Hän on suorittanut syventävien ammattikäytäntöjen harjoittelun #### päiväkodissa keväällä 2015. Tarkoituksena on suorittaa opinnäytetyön havainnointiosuus samassa yksikössä. Henkilökunnalta ja lasten vanhemmilta on pyydetty luvat. Päiväkodin, lasten, henkilökunnan tai perheiden nimisiä ja tietoja ei missään tutkimuksen vaiheessa tuoda julkki.

Havainnointien ajankohdat sijoittuvat kesäkuulle 2015 ja toteutukset tapahtuvat pääosin aamupaivien toiminnoissa. Tavoitteena on löytää, millaisin keinoin lapset käyttävät valtaa ja kuinka yksilö- ja ryhmätasolla niihin reagoidaan.

Paatos Myönnän Annina Mäkelälle tutkimusluvan opinnäytetyötä varten #### päiväkodissa.

Paatosvalta Hallintosääntö § 56 ja § 58

Allekirjoitus

Minna Makela-Ronnholm
sivistysjohtaja

Tiedoksi Annina Mäkelä, #### päiväkoti, kasvatuspäällikkö

Pöytäkirja on yleisesti nahtavana 10.6.2015

Tervehdys kaikki,

Olen toiminut lapsenne päiväkodissa, eritoten pienten ryhmässä, sosionomi- sekä lastentarhanopettaja harjoittelijana. Nyt olisi opinnoissa vuorossa opinnäytetyön aloittaminen, johon aiheekseni on valikoitunut lasten vallankäyttö. Aihe pitää sisällään lasten erilaisten vaikuttamisyritysten havainnointia ja tarkkailemista. Tavoitteena olisi saada laajempaa käsitystä siitä, kuinka lapset toimivat vuorovaikutuksessa keskenään sekä aikuisten kanssa, samalla tarkastellen vallan ja vaikuttamisen keinoja lasten kanssakäymisissä. Aikuisten havainnoinnissa pyrin tarkkailemaan, kuinka henkilöstö näihin lasten käyttämiin keinoihin reagoivat.

Havainnointikerrat olisi tarkoitus suorittaa kesäkuun aikana tutuksi tulleessa #### päiväkodissa. Havainnoinnit tapahtuvat lasten vapaassa leikissä sekä ohjatuissa tuokioissa. Kaikissa opinnäytetyötäni koskevissa asioissa noudatan vaitiolovelvollisuutta, samalla tavalla kuin harjoitteluni aikana. Päiväkodin nimeä tai paikkakuntaa en työssäni paljasta, enkä muita asioita, jotka koskevat lapsia, perheitä tai työntekijöitä.

Nyt kysynkin teiltä hyvät vanhemmat, saavatko lapsenne olla osallisina opinnäytetyöni havainnoinneissa?

Lapseni nimi:

Alleiviivaa teille sopivin vaihtoehto

Lapseni saa olla mukana havainnoinneissa

Lapseni ei saa olla mukana havainnoinneissa

Mikäli mieltänne askarruttaa jokin asia tai haluatte tietää lisää opinnäytetyötäni koskevista asioista, olen mielelläni vastailemassa kysymyksiinne.

Keväisin terveisin

Annina Mäkelä

Tervehdys kaikki,

Olen toiminut lapsenne päiväkodissa, eritoten pienten ryhmässä, sosionomi- sekä lastentarhanopettaja harjoittelijana. Nyt olisi opinnoissa vuorossa opinnäytetyön aloittaminen, johon aiheekseni on valikoitunut lasten vallankäyttö. Aihe pitää sisällään lasten erilaisten vaikuttamisyritysten havainnointia ja tarkkailemista. Tavoitteena olisi saada laajempaa käsitystä siitä, kuinka lapset toimivat vuorovaikutuksessa keskenään sekä aikuisten kanssa, samalla tarkastellen vallan ja vaikuttamisen keinoja lasten kanssakäymisissä. Aikuisten havainnoinnissa pyrin tarkkailemaan, kuinka henkilöstö näihin lasten käyttämiin keinoihin reagoivat.

Havainnointikerrat olisi tarkoitus suorittaa kesäkuun aikana tutuksi tullessa ~~lapsen~~ päiväkodissa. Havainnoinnit tapahtuvat lasten vapaassa leikissä sekä ohjatuissa tuokioissa. Kaikissa opinnäytetyötäni koskevissa asioissa noudatan vaitiolovelvollisuutta, samalla tavalla kuin harjoitteluni aikana. Päiväkodin nimeä tai paikkakuntaa en työssäni paljasta, enkä muita asioita, jotka koskevat lapsia, perheitä tai työntekijöitä.

Nyt kysynkin teiltä hyvät vanhemmat, saavatko lapsenne olla osallisina opinnäytetyöni havainnoinneissa?

Lapseni nimi:

~~Annina Mäkelä~~

Alleiviivaa teille sopivin vaihtoehto

Lapseni saa olla mukana havainnoinneissa

Lapseni ei saa olla mukana havainnoinneissa

Mikäli mieltänne askarruttaa jokin asia tai haluatte tietää lisää opinnäytetyötäni koskevista asioista, olen mielelläni vastailemassa kysymyksiinne.

Keväisin terveisin

Annina Mäkelä

annina.makela@gmail.com

Haastattelun kysymykset:

1. Millaisia roolisuhteita lasten välillä on leikki-tilanteissa?
2. Ovatko lasten väliset roolisuhteet pysyviä?
3. Voiko jokin rooli leimata lasta tilanteesta toiseen?
4. Miten lapset käyttävät valtaa leikki-tilanteissa ja kuinka tämä ilmenee?
5. Millaisiin tavoitteisiin lapsi saattaa vallan käytöllään tai sen yrittämisellä pyrkiä leikki-tilanteissa?

